

ΤΑ ΧΑΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΑ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑ

Υ Π Ο
ΙΩΑΝΝΟΥ ΜΟΥΤΖΟΥΡΗ

Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΩΝ ΑΥΤΟΔΕΣΠΟΤΩΝ ΜΟΝΩΝ

7. Μητροπολιανὰ καὶ ἐπισκοπικὰ ἐλεύθερα μοναί.

Δὲν ἴσχυον μόνον τὰ πατριαρχικὰ δίκαια εἰς τὰς ἐλευθέρους μονάς, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν μητροπολιτῶν καὶ ἐπισκόπων. Οὕτως ὁ σεβαστοκράτωρ Ἰσαάκιος, τρίτος υἱὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Α΄ Κομνηνοῦ, συνέταξε (1152) τὸ τυπικὸν¹³⁸ τῆς παρ' αὐτοῦ παρὰ τὴν Αἶνον ἰδρυθείσης μονῆς τῆς Κοσμοσωτείας θεομήτορος. Κατ' αὐτὸ θέλει τὴν μονὴν «ἐλευθέραν πάντη πάντως εἰς αἰῶνα τὸν σύμπαντα καὶ πᾶσιν ἀνέπαφον εἶναι καὶ μήτε βασιλικῆ ἐξουσία ἢ προσωπικῆ ἢ πατριαρχικῆ ἢ κληρονόμῳ τινὶ τῆς ἐμῆς περιουσίας ὑποκεισομένην πώποτε, ἀλλ' οὐδὲ πρὸς ἐφορείαν τινὸς ἐκδοθῆναι». Ὁ ἡγουμένος τῆς μονῆς ἔδει νὰ ἔχη τὸ «αὐτεξούσιον τῆς οἰκονομίας τοῦ μοναστηρίου ἐν ἅπασιν». Προκρίνεται δὲ οὗτος ὑπὸ τῶν μοναχῶν καὶ τοῦ προκατόχου ἡγουμένου τῆς μονῆς¹³⁹. Οὗτος χειροτονεῖται παρὰ τοῦ μητροπολίτου Τραϊανουπόλεως, ὅστις οὐδεμίαν ἄλλην ἀνάμειξιν ἔδει νὰ ἔχη εἰς τὰ τῆς μονῆς. Ἐὰν προκύψῃ δύσλυτον ζήτημὰ τι κατὰ τοῦ ἡγουμένου ἀπὸ μέρους τῶν μοναχῶν, διὰ σημειώματος τοῦ μητροπολίτου τούτου ἀναφέρονται οἱ τὴν ὑπόθεσιν ἔχοντες μοναχοὶ μετὰ τοῦ ἡγουμένου εἰς τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχην, ἵνα παρ' αὐτοῦ ἢ ὑπόθεσις λάβῃ τὴν κανονικὴν αὐτῆς λύσιν¹⁴⁰. Ἐξ αὐτῶν φαίνεται ὅτι ἀνεγνωρίσθη ὡς ὠφέλιμος ἢ πνευματικὴ ἐπέμβασις τοῦ πατριάρχου εἰς τὰς αὐτοδеспότους μονάς, τὴν ὁποίαν ἐθέσπισεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος Κομνηνὸς καὶ ὅτι ἤρχισε νὰ εἰσάγῃται εἰς αὐτάς καὶ τὸ ἕτερον ἀρχιερατικὸν δίκαιον, ἢ χειροθεσία τοῦ ἡγουμένου.

Ἐκ τῆς τυπικῆς διατάξεως τοῦ Νείλου, ἐπισκόπου Ταμειῶν καὶ κήτορος καὶ ἡγουμένου τῆς μονῆς Θεοτόκου τοῦ Μαχαίρᾶ τῆς Κύπρου (1210)¹⁴¹ μανθάνομεν ὅτι ὁ Μανουὴλ Κομνηνός, ὁ ὁποῖος δὲν ἤθελε μὲν

138. Petit, Typicon du monastère de la Kosmosotira, «Izvestija», δελτίον τοῦ Ρωσικοῦ ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου Κων/πόλεως τ. 13 (1908) σ. 17-77. Chalandon, Jean Comnène σ. 633. Delehaye ἔ. ἀ. σ. 6. Κατὰ τὸν Petit τὸ τυπικὸν τοῦτο υἰοθετεῖ τὸ τῆς μονῆς τῆς Εὐεργέτιδος (αὐτόθι σ. 23). Κατ' αὐτὸν ἡ μονὴ ἦτο εἰς ἀπόστασιν δύο ὁρῶν ἐκ τῆς Αἶνου, ἐνθα τὸ μοναστήριον Σκαλωτῆς (αὐτόθι σ. 19).

139. Petit ἔ. ἀ. σ. 26.

140. Αὐτόθι σ. 21.

141. Acta τ. 5 σ. 392-432, 473. Delehaye ἔ. ἀ. σ. 7. De Meester ἔ. ἀ. σ. 215. Ἡ μονὴ ἰδρύθη κατὰ τὸ 1172.

τὴν ἴδρυσιν νέων μοναστηρίων εἰς τὰς πόλεις ἐπεχορήγει ὅμως τὰ μακρὰν αὐτῶν ἰδρυσόμενα διὰ πλουσίων δωρεῶν καὶ προνομίων¹⁴², ἐπεχορήγησε προσφυγόντας εἰς αὐτὸν ἀσκητὰς διὰ βασιλικοῦ ὀρισμοῦ μὲ πεντήκοντα τρικέφαλα νομίσματα ἐτησίως, προκειμένου οὗτοι νὰ ἰδρῦσωσι τὴν ὡς ἄνω μονήν. Ἐδώρησε δὲ προσέτι εἰς αὐτοὺς τὸ ἕρος καὶ τὰ περίξ αὐτοῦ «ἀλλὰ καὶ τὴν μέλλουσαν ἀνοικοδομηθῆσαι μονήν παντὸς προσώπου ἐλευθέραν πεποιήκει, τὸν τε κατὰ τὴν ἐνορίαν ἀρχιερέα διεκώλυσε δι' ἑτέρου προστάγματος τοῦ μή τινα ἐξουσίαν ἔχειν κατὰ τῆς μονῆς καὶ τῶν ἐν αὐτῇ ἀσκουμένων μοναχῶν, ἀλλὰ μόνην τὴν ἀναφορὰν ἔχειν ἐκέλευσε»¹⁴³. Κατὰ τὴν αὐτὴν διάταξιν πλὴν τοῦ ἐπισκοπικοῦ μνημοσύνου εἰσήχθη εἰς αὐτὴν καὶ τὸ ἐπισκοπικὸν δίκαιον τῆς προχειρίσεως τοῦ ἡγουμένου, τὸν ὁποῖον ἐκλέγουν οἱ μοναχοί¹⁴⁴. Εἰς τὴν μονήν ταύτην εἶχε χορηγήσει καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος Ἄγγελος (1195-1203) διὰ χρυσοβούλλου αὐτοῦ «τὴν τῶν ἀκινήτων παντελῆ ἀτέλειαν καὶ ἐλευθερίαν»¹⁴⁵.

Τέλος κατὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Ἰωάννου Γ' Δούκα Βατάτζη (1222-1254) ἰδρῦθη ὑπὸ τοῦ μοναχοῦ Μαξίμου ἢ ἐν Λυδία αὐτοδέσποτος μονὴ τῆς Θεοτόκου τῆς Κοτεινῆς. Ὁ μοναχὸς οὗτος εἰς τὴν διαθήκην του (1247) γράφει περὶ αὐτῆς: «Τὴν μέντοι μονήν οὕτω καταλιμπάνω ἐλευθέραν πάντη καὶ ἀκαταδούλωτον ἀπὸ παντὸς προσώπου, ἐκκλησιαστικοῦ, ἄρχοντος καὶ τῶν ἄλλων τῶν τὴν κοσμικὴν μοῖραν ἀποπληροῦντων, ἰδιοδέσποτον, αὐτοδέσποτον, πάσης χειρὸς ἐκτός». Ὁ ἐκάστοτε ἡγούμενος παραλαμβάνων τὴν μονήν ἐλευθέραν ὀφείλει νὰ παραδίδῃ αὐτὴν εἰς τὸν διάδοχόν του ἐλευθέραν. Αὕτη δὲν θὰ τεθῆ ὑπὸ τὴν δεσποτείαν οὐδενὸς κοσμικοῦ. Ὁ μητροπολίτης Φιλαδελφείας θὰ ἔχη εἰς αὐτὴν τὰ ἐξῆς δίκαια: τὴν χειροθεσίαν τοῦ ἡγουμένου τῆς μονῆς, τὴν «συνήθη ἀναφορὰν καὶ τῶν ψυχῶν, ὅταν δεήσει, θεραπείαν τε καὶ διόρθωσιν». Ὁ καθηγούμενος θὰ διοικῆ ἅπαντα τὰ τῆς μονῆς μέχρι καὶ τοῦ τελευταίου πράγματος μετὰ τῶν μοναχῶν «τῶν ἐν γνώσει ὄντων καὶ τῆ τῶν πολλῶν συνέσει διαφερόντων» διὰ νὰ μὴν εἶναι ἡ οἰκονομικὴ διαχειρίσις αὐτοῦ ἀμάρτυρος. Ὡς ἡγούμενος δὲ ἐκλέγεται μοναχὸς τις τῆς μονῆς ἐν συνελεύσει τῶν μοναχῶν καὶ λαμβάνει τὴν σφραγιδα καὶ χειροτονίαν οὗτος παρὰ τοῦ ἀρχιερέως¹⁴⁶.

8. Βασιλικαὶ ἐλεύθεραι μοναί.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Παλαιολόγων ἢ εἰς βάρος τῶν μοναστηρίων «ἐπήρεια» εἶχεν ἐνταθῆ πολὺ. Αἱ μοναὶ κατελαμβάνοντο καὶ κατείχοντο

142. Ἀμάντου, ἔ. ἀ. τ. 2 σ. 320.

143. Acta τ. 5, σ. 394.

144. Acta τ. 5 σ. 396.

145. Acta τ. 5 σ. 397.

146. Εὐστάθιου Ἰάδρου, Ἡ ἐν Φιλαδελφείᾳ μονὴ τῆς ὑπ. Θεοτόκου τῆς Κοτεινῆς, «Ἑλληνικά» τ. 3 (1930) σ. 330. Γεδεῶν, Διαθήκη Μαξίμου μοναχοῦ, «Μικρασιατικὰ Χρονικά» τ. 2 (1939) σ. 279.

αὐθαιρέτως, ἄνευ τῆς γνώσεως καὶ συγκαταθέσεως τοῦ ἐπιχωρίου ἐπισκόπου. Οἱ κατὰ τόπους ἀρχιερεῖς δὲν ἠδύνατο πάντοτε νὰ ἀποτρέπωσι τὰς αὐθαιρέσιαις. Αἱ μακρὰν τῆς ἔδρας των μοναὶ ἦσαν ἢ εὐκολωτέρα λεία τῶν ἐπηρεαστῶν αὐτῶν. Τοιοῦτοι δὲ ἦσαν ὄχι μόνον ἰσχυρὰ κοσμικά, ἀλλὰ καὶ ἐκκλησιαστικά πρόσωπα, ὡς καὶ ἄλλαι μεγαλύτεραι μοναί. Πολλάκις ὅμως καὶ οἱ οἰκεῖοι ἀρχιερεῖς παρεχώρουν αὐτὰς εἰς διάφορα πρόσωπα ἢ καθίσταν αὐτὰς μετόχια ἢ ὑποκειμένας ἄλλων μεγαλύτερων. Φαίνεται δὲ ὅτι δὲν ἔμενον ἐντελεῶς ἀνεπηρέαστοι οὔτε καὶ αἱ αὐτόνομοι μοναί. Ἐκ τούτων ἐξηγεῖται ὁ μέγας ἀριθμὸς τῶν ἀνεγειρομένων αὐτοδεσπότην μονῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην καὶ τὸ πλῆθος τῶν χρυσοβούλλων ἐπικυρωτικῶν τῆς αὐτονομίας ἄλλων παλαιότερων τοιούτων μονῶν.

Οἱ Παλαιολόγοι ἐνδιεφέροντο πολὺ διὰ τὰ μοναστήρια. Ἴδρυον ἢ ἀνασυνίσταν μονάς, ἐπεχορήγουν αὐτὰς καὶ ἀνεκήρυσσον αὐτοδεσπότες καὶ «μονάς τῆς βασιλείας» των, τοῦτέστι βασιλικάς. Αἱ μοναὶ αὗται ἐτέλουν ὑπὸ τὴν βασιλικὴν πρόνοιαν καὶ προστασίαν. Ἐφορος αὐτῶν ὠρίζετο ὁ βασιλεὺς. Ὁ ἐκλεγόμενος ἐντὸς τοιαύτης μονῆς ἡγούμενος μετέβαιεν εἰς τὴν Κων/πολιν καὶ ἐδέχετο τὴν *π ρ ο χ ε ἰ ρ ἰ σ ι ν*¹⁴⁷ παρὰ τοῦ βασιλέως. Ὁ βασιλεὺς δηλ. ἐνεχειρίζεν εἰς αὐτὸν τὸ *δ ι κ α ν ἰ κ ι ο ν*, ὡς σύμβολον τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας ἐπὶ τῆς μονῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἐξελέγη ἡγούμενος. Ἀκολουθῶς ἐγκαθίστατο διὰ βασιλικοῦ ὀρισμοῦ. Εἰς τὰς τοιαύτας μονάς ἴσχυον, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, τὰ πατριαρχικά δίκαια, ἐνίοτε ὅμως καὶ τὰ μητροπολιτικά.

Πρὸς ἀποσαφήνισιν τῶν ἀνωτέρω παρατίθενται κατωτέρω στοιχεῖά τινα, σχετικὰ πρὸς τὰς αὐτοδεσπότες μονάς ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων. Οὕτως ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Η΄ Παλαιολόγου (1259-1282) ἐπεκυρώθη ἡ αὐτονομία πολλῶν μονῶν. Οὗτος ἐπεκύρωσε τὴν διαθήκην τοῦ μοναχοῦ Μαξίμου περὶ τῆς ὡς ἄνω μονῆς τῆς Θεοτόκου τῆς *Κ ο τ ε ι ν ἦ ς*¹⁴⁸. Διὰ χρυσοβούλλων του ἐπεκύρωσεν ἐπίσης πάντα τὰ προνόμια τῆς ἐν Χίῳ αὐτοδεσπότην Νέας Μονῆς (1259), τῆς ἐν Πάτμῳ μονῆς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου καὶ ἄλλων μονῶν¹⁴⁹.

Ὁ ἴδιος αὐτοκράτωρ ἀνήγειρε λαμπροτέραν τὴν ἐπὶ τοῦ ὄρους Ἀὐξεντιόου κατὰ τὴν ἐπαρχίαν Χαλκηδόνος μονὴν τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ μικρὸν πρὸ τοῦ 1280. Εἰς τὸ ὑπ' αὐτοῦ καθιερωθὲν τυπικὸν¹⁵⁰ γράφει: «Πρὸ

147. Π ε τ ρ α κ ά κ ο υ, Τὸ μοναχ. πολίτευμα σ. 63. De Meester ξ. ἀ. σ. 237.

148. Γ ε δ ε ὶ ν, Διαθήκη Μαξίμου, «Μικρασιατικά Χρονικά» τ. 2 (1939) σ. 279.

149. Α c t a τ. 5 σ. 10. Μ η λ ι α ρ ά κ η, Ἱστορία βασ. Νικαίας σ. 575. Σ α κ κ ε λ ι ὠ ν ο ς, ΔΙΕΕ τ. 2 (1885) σ. 271. Τ ο ὕ ἰ δ ἰ ο υ, Χρυσόβουλλα ἀνεκδοτα, «Πανδώρα» τ. 17 (1867) σ. 559. Κ α ν ε λ λ ά κ η ξ. ἀ. σ. 569 ἐξ. Ζέπου, Jus Graecor. τ. 1 σ. 653 ἐξ., 656 ἐξ.

150. Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Dmitrievskij (Τυπικά τ. 1 σ. 769-794) καὶ Γεδεών (Τυπικὸν τῆς ἐπὶ τοῦ βουνοῦ τοῦ Ἀὐξεντίου σεβ. μονῆς Μιχαὴλ τοῦ Ἀρχαγγέλου). Βλ. Κρουμβάχερ ξ. ἀ. τ. 1 σ. 639, 643 (ἔνθα σχετικὴ βιβλιογρ.). Delehayе ξ. ἀ. σ. 7. De Meester ξ. ἀ. σ. 239.

πάντων θέλει καὶ εὐχεται ἢ ἐκ Θεοῦ βασιλεία μου διαμένειν τήνδε τὴν σεβασμίαν μονὴν αὐτεξούσιον καὶ αὐτοδέσποτον, παντὸς ἐλευθέραν ἀρχικῶς καὶ πράγματος καὶ ὀνόματος, ἤγουν ἐφορείας, ἐπιτηρήσεως, πρὸς ἑτέραν ἐνώσεώς τε καὶ ἐπιδόσεως καὶ πάσης ἄλλης δυναστείας σεμνυνομένης τάχα τῷ τῆς κηδεμονίας ὀνόματι· αὐτὴν δὲ κατ' αὐτὴν οἰκονομεῖσθαι καὶ διεξάγεσθαι παρὰ τοῦ κατὰ καιροῦς προσετώτος καὶ τῶν λογάδων τῆς πνευματικῆς ἀδελφότητος). Καὶ τοῦτο διότι, ὡς λέγει, «μέγα ἡ ἐλευθερία καὶ τοῖς γε νοῦν ἔχουσι τῶν ἄλλων ἀπάντων πέφυκε προὔργιαίτερον πρᾶγμα τι», προσέτι δὲ «τὰ τῶν μοναστηρίων ἀνεπιδέστοτα τῶν ἄλλων, τῶν προσώποις ὑποκειμένων, εὐθαλέστερά τε καὶ αὐταρκέστερα· τὰ μὲν γὰρ ἀνυστερήτως, ὧν ἔχουσι ἀπολαύουσι, τὰ δ' οὐδὲν ἢ μικρὰ τῶν εἰσόδων ἀπολαύουσι, τὸ πᾶν ἢ τὰ πλείω τῶν κατεχόντων ὡς ἴδια σφετεριζομένων καὶ ταῦτα νεμομένων ὡς ἴδια». Θὰ μνημονεῖται ἐν αὐτῇ ὁ μητροπολίτης Χαλκηδόνος καὶ θὰ λαμβάνη ἐξ αὐτῆς κατ' ἔτος τρία κανίσκια τοῦ ἐνὸς ὑπερπύρου ἕκαστον καὶ τρεῖς λίτρας κηροῦ. Ἡ τοῦ καθηγουμένου ἐκλογή «ἀριστήνδε ἢ βασιλεία μου γίνεσθαι βούλεται, πάσης συνεδριαζούσης τῆς ἀδελφότητος»¹⁵¹. Μετὰ τὴν ἐκλογὴν «κατὰ τὴν εἰωθυῖαν τοῖς βασιλεῦσι προχείρισιν, τὴν αὐτὴν παρὰ τοῦ βασιλέως ράβδον καὶ βακτηρίαν ἐγγχειρισθήσεται»¹⁵².

Ἐκ τῆς ἐποχῆς ταύτης διεσώθη τὸ περὶ τὸ ἔτος 1282 συνταχθὲν τυπικὸν τῆς ἐν Κων /πόλει ἐλευθέρως μονῆς τοῦ ἁγίου Δ η μ η τ ρ ί ο υ, τὴν ὁποίαν ἤνωσεν ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ Παλαιολόγος μετὰ τῆς ἐν Λάτρῳ τῆς Βιθυνίας μονῆς τῶν Κ ε λ λ ι β ἄ ρ ω ν¹⁵³. Κατὰ τὸ τυπικὸν τοῦτο ἡ μονὴ τοῦ ἁγίου Δημητρίου καθίσταται «ἐλευθέρω καὶ αὐτοδέσποτος» καὶ κτῆμα τῆς βασιλείας τοῦ αὐτοκράτορος τούτου. Οὐδεὶς δὲ θὰ ἐπιβάλλῃ ἐπ' αὐτὴν δεσποτείαν, οὐδὲ θὰ καταδουλώσῃ αὐτὴν ἢ τι τῶν αὐτῆς, οὔτε θὰ ὑποτάξῃ αὐτὴν εἰς ἄλλον, οὔτε θὰ συνάψῃ αὐτὴν πρὸς πρόσωπον κοσμικὸν ἢ πνευματικὸν ἢ μοναστήριον ἢ ἱερὸν οἶκον ἢ ξενῶνα ἢ γηροκομεῖον, «ἀλλ' ἔσται γε αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν τὸν ἅπαντα χρόνον καὶ δεσπόσει αὐτὴ ἑαυτῆς καὶ διοικήσει τὰ οἰκεῖα πνευματικὰ τε καὶ σωματικὰ τῷ τῆς αὐτεξουσιότητος λόγῳ». Οὐδένα τῶν ἐξωθεν θὰ δεχθῆ νὰ δώσῃ ἐντολὰς ἢ νὰ ἐνεργήσῃ ἀνακρίσεις, οὐδ' αὐτὸν τὸν πατρι-

151. Dmitrievskij ἔ. ἀ. σ. 773. Γεδεών ἔ. ἀ. σ. 22-24.

152. Dmitrievskij ἔ. ἀ. σ. 775.

153. Grégoire, Imperatoris Michaelis Palaeologi de vita sua «Byzantion» τ. 29-30 (1959-1960) σ. 447-476. Dölger ἐν «Byzantion» τ. 8 (1933) σ. 130 Ὁβτος ἀνάγει τὸ τυπικὸν περὶ τὸ ἔτος 1282 (Regesten τ. 3, 1932, σ. 75). Ph. Meyer, Bruchstücke zweier, «Byzantinische Zeitschrift» τ. 4 (1895) σ. 45-48. Delahaye ἔ. ἀ. σ. 7 (ἔνθα σχετικὴ βιβλιογρ.). De Meester ἔ. ἀ. σ. 106-107. Περὶ τῆς μονῆς Κελλιβάρων βλ. Βεργεσῆ, Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου ἀναθηρογραφία, ΔΙΕΕ τ. 2 (1885) σ. 521-533. Περὶ τοῦ τυπικοῦ τούτου βλ. παλαιότεραν βιβλιογρ. παρὰ Κρουμβάχερ ἔ. ἀ. τ. 1 σ. 643-644.

ἀρχην. Οὗτος θὰ ἀρκεσθῆ εἰς τὸ μνημόσυνον αὐτοῦ ἐν αὐτῇ. Ὁ ἡγούμενος μετὰ τῆς λοιπῆς ἀδελφότητος τῆς μονῆς θὰ διεξάγῃσιν τὴν διοίκησιν τῆς μονῆς ἐπὶ τῆς βάσει τοῦ τυπικοῦ αὐτῆς. Ἔφορος τῆς μονῆς θὰ εἶναι ὁ βασιλεύς, ἀπὲρ-τέρᾳ χειρὶ πάσης βλάβης αὐτὴν ἐξαίρουμένος»¹⁵⁴.

Τὸ ἀνωτέρω τυπικὸν ἀναγνωρίζει ἐκ τῶν τοῦ πατριάρχου δικαίων μόνον τὸ μνημόσυνον αὐτοῦ, ἀφαιρεῖ δὲ ἀπ' αὐτοῦ ἀκόμη και τὸ δίκαιον τῆς διεξαγωγῆς ἀνακρίσεως.

Και ἡ βασιλεία τοῦ Ἀνδρονίκου Β' (1282-1328), υἱοῦ τοῦ Μιχαὴλ Η', παρουσιάζει ἐνδιαφέρον ἐν σχέσει πρὸς τὸν θεσμὸν τῶν αὐτοδεσπότην μονῶν. Ἡ ἐν Κων/πόλει μονὴ τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς «Βεβασίας Ἐλπίδος τῶν χριστιανῶν»¹⁵⁵ ἤτο ἐλεύθερα και αὐτοδέσποτος κατὰ τὸ τυπικὸν αὐτῆς, τὸ ὁποῖον καθιερώθη ὑπὸ τῶν κητόρων αὐτῆς, τοῦ μεγάλου στρατοπεδάρχου Ἰωάννου Κομνηνοῦ Δούκα Συναδινοῦ και τῆς συζύγου αὐτοῦ Θεοδώρας κατὰ τὸ τέλος τοῦ 13ου αἰῶνος¹⁵⁶. Κατ' αὐτὸ «αὐτοδέσποτος και αὐτεξούσιος ἔσεται ἡ μονή... τὴν ἐξ ἀνθρώπων δουλείαν παντάπασιν ἀρνούμενη και τοὺς κάτω δεσπότης οὐδ' ὄλως ἐπιγινώσκουσα... ἀλλ' ἔσται καθ' ἑαυτὴν σωζομένη και ἄρξει αὐτῆ ἑαυτῆς και αὐτὴ κυβερνήσει και αὐτὴ διοικήσει και ἑαυτὴν και πάντα τὰ ἑαυτῆς»¹⁵⁷. Ὁ πατριάρχης, κατὰ τοῦτο, θὰ λαμβάνῃ ἐκ τῆς μονῆς «ὄσα παρὰ τῶν ἱερῶν κανόνων ἐφεῖται αὐτῶν»¹⁵⁸. Ἐφορος δὲ και ἐπίκουρος εἰς τὴν μονὴν ὀρίζεται ὁ πρῶτος υἱὸς τῶν κητόρων, ἔπειτα ὁ δεῦτερος και οἱ διάδοχοι αὐτῶν¹⁵⁹.

Και τὸ τυπικὸν τῆς γυναικείας μονῆς τοῦ Λιβόσ ὀρίζει αὐτὴν αὐτοδέσποτον¹⁶⁰. Ἀνεκαινίσθη δὲ αὐτὴ ὑπὸ τῆς Θεοδώρας, συζύγου τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ Η' Παλαιολόγου, ἡ ὁποία ἀπέθανε τὸ 1304¹⁶¹. Τὸ τυπικὸν λοιπὸν τοῦτο πρέπει νὰ ἀναχθῆ εἰς τοὺς πρὸ τοῦ 1304 χρόνους. Ἐφορον τῆς μονῆς ὀρίζει ἡ Θεοδώρα τὸν υἱὸν αὐτῆς και βασίλειά Ἀνδρόνικον Β' (1282-1328). Ἡ ἡγουμένη ἐκλέγεται ὑπὸ τῶν μοναχῶν. Μετὰ τὴν ἐκλογὴν ἀκο-

154. Grégoire ἔ. ἀ. σ. 469, 471.

155. Περὶ τῆς θέσεως αὐτῆς βλ. Γενναδίου, Ἡ ἐν τῇ Πόλει γυναικεία μονὴ τῆς Θεοτόκου τῆς Βεβασίας Ἐλπίδος, «Ὁρθοδοξία» τ. 27 (1952) σ. 8 ἐξ.

156. Ἐδημοσιεύθη ἐν μέρει ὑπὸ τοῦ O m o n t (Portraits de differents membres de la famille des Comnène, «Revue des études grecques» τ. 17 (1904) σ. 361-373) και ὑπὸ τοῦ Delehaye (ἔ. ἀ. σ. 18 ἐξ.). Βλ. Ν. Ἐλληνομνημῶν τ. 18 (1924) σ. 6,8. Γενναδίου, ἐν «Ὁρθοδοξία» τ. 27 (1952) σ. 5-6. Τὸ τέλος τοῦ τυπικοῦ ἐγράφη κατὰ τὰ ἔτη 1397, 1398 και 1402 (Delehaye ἔ. ἀ. σ. 142).

157. Delehaye ἔ. ἀ. σ. 28.

158. Αὐτόθι σ. 29.

159. Αὐτόθι σ. 30.

160. Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Delehaye ἔ. ἀ. σ. 106 ἐξ.

161. Νικηφόρος Γρηγοράς 9,14' ἔκδ. Βόννης τ. 1 σ. 463. Γεωργίου Παχυμέρη, De Andr. Palaiolog. 5,4' ἔκδ. Βόννης σ. 378.

λουθεῖ ἢ προχείρισις αὐτῆς. Ὁδηγεῖται ὑπὸ δώδεκα ἐκ τῶν τιμιωτέρων μοναχῶν καὶ τοῦ μεγαλυτέρου καὶ συνετωτέρου πρεσβυτέρου εἰς τὸν βασιλέα, ὅστις ἐγχειρίζει εἰς αὐτὴν τὴν βακτηρίαν τῆς ἡγουμενείας¹⁶².

Ἡ ὑπὸ τὰ πατριαρχικά δίκαια ὑπαγωγή τῶν μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρου καταφαίνεται ἰδίως ἐκ χρυσοβούλλου τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου Β' Παλαιολόγου (Νοέμβριος 1312)¹⁶³. Τοῦτο λέγει ὅτι οἱ παλαιότεροι βασιλεῖς, θεῖω ἔρωτι κινήθentes καὶ πρὸς εὐποιαν αὐτῶν τῶν μοναχῶν, παρεχώρησαν εἰς τοὺς Ἀγιορείτας τὴν ἐλευθερίαν διὰ χρυσοβούλλων. Εἰς τὴν παρχωρηθεῖσαν ὅμως ἐλευθερίαν διέλαθέ τι τῶν «οὐ προσηκόντων», διότι ἐθέσπισαν ὁ Πρῶτος νὰ εἶναι καὶ εὐρίσκηται μεταξὺ τῶν μοναχῶν τούτων, νὰ ἐκλέγηται παρ' αὐτῶν, νὰ ἀνακρίνη αὐτοὺς πνευματικῶς, νὰ αὐτοδιοικῆται καὶ νὰ μὴν δέχηται τὴν χειροθεσίαν παρὰ τοῦ πατριάρχου ἢ ἐτέρου «παρ' ὀρίου» ἀρχιερέως. Δι' αὐτοῦ θεσπίζει, ὅπως εἰς τὸ ἐξῆς ὁ Πρῶτος μετὰ τὴν ἐκλογὴν του μεταβαίνει εἰς τὴν Κων/πολιν καὶ χειροθετῆται παρὰ τοῦ πατριάρχου κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν καὶ συνήθειαν, ἐκδίδεται δὲ ὑπὲρ αὐτοῦ πατριαρχικὸν σιγίλλιδες γράμμα. Οὕτω, λαμβάνων τὴν θεῖαν χάριν ὁ Πρῶτος, θὰ μεταδίδῃ αὐτὴν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ εἰς τοὺς ἄλλους, τοὺς ὁποίους θὰ κρίνῃ ἀξιόσους διὰ τὴν ἡγουμενείαν τῶν μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους, θὰ λειτουργῆ δὲ μετ' ἐπιγονάτων. Διὰ τοῦ χρυσοβούλλου τούτου ἐπεκυροῦτο προηγηθὲν πατριαρχικὸν σιγίλλιδες γράμμα διαλαμβάνον ταῦτα.

Εἰς ἐπικύρωσιν δὲ τοῦ ἀνωτέρω χρυσοβούλλου ὁ πατριάρχης ὀρίζει ὡς «δῶρημα τοῦ Πρώτου» τὰ διακριτικά τῆς στολῆς αὐτοῦ ὡς ἄρχοντος τοῦ τόπου, ἀναγνώστας καὶ ὑποδιακόνους ποιεῖν, καθιερεῖν τὰς νέας γινόμενας ἐκκλησίας ἐν ὅλῳ τῷ ἁγιωνύμῳ ὅρει¹⁶⁴ καὶ ἐνταλτήρια πνευματικοῖς δίδειν καὶ χειροτονεῖν τοὺς ἡγουμένους ὅλους τοῦ Ἁγίου Ὁρους, ἐκτὸς τῶν ἡγουμένων τῆς μεγάλης Λαύρας¹⁶⁵.

Διὰ τοῦ χρυσοβούλλου τούτου κατεδίκασε τὴν μέχρι τότε κρατοῦσαν συνήθειαν τῆς τελείας ἐλευθερίας καὶ αὐτονομίας, ὑπήγαγε δὲ τὸν Πρῶτον καὶ μετ' αὐτοῦ τὰς μονὰς τοῦ Ἁγίου Ὁρους ὑπὸ τὰ πατριαρχικά δίκαια. Οἱ Ἀθωνῖται σφοδρῶς ἀντέδρασαν εἰς τὴν μεταβολὴν αὐτὴν, ἀλλὰ

162. Delehaye ἔ. ἀ. σ. 108-110.

163. Ἐδημοσιεῖθη ὑπὸ Meyer (Die Haupturkunden σ. 190-194) καὶ Χατζηιωάννου (Χρυσόβουλλα σ. 1-5). Βλ. Βλάχου, Ἡ χερσον. τοῦ Ἁγίου Ὁρους σ. 46, 69 ἐξ. Πετρακάκου, Τὸ μοναχ. πολίτευμα σ. 15, 34 ἐξ. De Meester ἔ. ἀ. σ. 239. Στεφανίδου, Ἑβραϊκ. Ἱστορία σ. 424. Παπαδοπούλου, Ἡ ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος σ. 80. Vasiliev, Ἱστορία Βυζ. αὐτοκρατορίας σ. 831. Ostrogorsky, Histoire σ. 508 ἐξ. Παναγιωτάκου, Ἡ ὀργάνωσις μοναχ. πολιτεύματος σ. 93.

164. Τὸ δικαίωμα τῆς καθιερώσεως ναῶν ἔχουν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὄχι μόνον ὁ Πρῶτος, ἀλλὰ καὶ οἱ πατριαρχικοὶ ἑξαρχοὶ καὶ οἱ ἡγούμενοι τῶν ἐξαρχικῶν μονῶν (ΠΠΣυν. τ. 5 σ. 584. Acta τ. 2 σ. 265. De Meester ἔ. ἀ. σ. 190 ἐξ.).

165. Meyer ἔ. ἀ. σ. 194. Χατζηιωάννου, Χρυσόβουλλα σ. 5.

καὶ ὁ τότε πατριάρχης Νήφων Α' ὑπεβάστασε τὸ δίκαιόν του. Εἰς σιγίλλιον αὐτοῦ (1313) λέγει μετὰξὺ ἄλλων ὅτι οἱ παλαιότεροι βασιλεῖς μὴ ἄρκεσθέντες εἰς ὅσα λαμπρῶς καὶ φιλοτίμως ἔπραξαν ὑπὲρ τοῦ Ἁγίου Ὁρους καθιέρωσαν τὴν ἐλευθερίαν καὶ αὐτονομίαν, ὡς καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ Πρώτου εἰς τὸ Ἁγιον Ὄρος. Ὅρισαντες δὲ ἰδίαν ἀρχὴν μῆτε εἰς τὸν πατριάρχην μῆτε εἰς ἄλλον ἀρχιερέα ὑποκειμένην, ἀφήρσαν οὕτως, ὅσα οἱ ἱεροὶ κανόνες ἐθέσπισαν καὶ ἔθεσαν ὑπεράνω τῶν μοναχῶν τὸν Πρῶτον, ὁ ὁποῖος ἐκλέγεται παρὰ πάντων αὐτῶν καὶ πάντας τοὺς ἄλλους διευθύνει πνευματικῶς. Ἄλλὰ παρασυρόμενοι ἐκ τῆς ἐλευθερίας ἐπεκύρωσαν τοῦτο λάθρα. Ἡ κατάστασις δὲ αὐτῆ τῆς ἐλευθερίας ἐκράτει μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης. Ὁ αὐτοκράτωρ ὅμως Ἀνδρόνικος «εἰδῶς ὡς πᾶσα ἡ κατ' ἀρετὴν ἐλευθερία, οὕτως ἂν σχοίη καὶ μείναι ἐλευθερία, εἰ ἐκ τῶν ἱερῶν ὑπάρξοι κανόνων καὶ ἐν κανόνι φυλάσσοιτο τὸ ταύτης ἀξίωμα, μετριάξει τι τῆς ἐλευθερίας ταύτης, ὡς ἂν τὰ τῶν κανόνων σώζοιτο δίκαια». Οὗτος λοιπὸν γράφει πρὸς τοὺς ἐν Ἁγίῳ Ὁρει καὶ ὑποχρεοῖ τὸν Πρῶτον νὰ λαμβάνῃ τὴν «σφραγιῖδα» παρὰ τοῦ πατριάρχου κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν καὶ συνήθειαν καὶ ἵνα, λαμβάνων παρὰ τούτου τὴν χάριν, μεταδίδῃ αὐτὴν καὶ εἰς ὅσους ἐκλέγει καὶ κρίνει καταλλήλους ὡς ἡγουμένους τῶν μοναστηρίων τοῦ Ἁγίου Ὁρους. Κατὰ τὰ ἄλλα διατηρεῖται ἡ ἐλευθερία ἐν αὐτῇ καὶ ἐπομένως μῆτε πατριαρχικὸς μῆτε ἐπισκοπικὸς ἕξαρχος ἐπιτρέπεται νὰ εἰσέρχεται εἰς τὸ Ἁγιον Ὄρος καὶ νὰ διεξάγῃ ἀνακρίσεις περὶ πνευματικῶν σφαλμάτων, μῆτε μνημόσυνον τοῦ ὀνόματος τοῦ πατριάρχου κατὰ τὰς ἱεροτελεστίας νὰ γίνηται, ἀλλὰ μόνον τοῦ οἰκείου ἐπισκόπου, καθὼς ὀρίζουσιν οἱ ἱεροὶ κανόνες¹⁶⁶. Ἐκτοτε ὁ πατριάρχης ἐπεμβαίνει εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ Ἁγίου Ὁρους ἐνεργότερον τῇ ἀδείᾳ τοῦ βασιλέως¹⁶⁷.

Ἡ βασιλικὴ ἐξουσία ἐπίσης τονίζεται ἰδιαζόντως εἰς τὰς πλείστας τῶν κατωτέρω αὐτοδεσπότην μονῶν. Οὕτως ὁ Μιχαὴλ Θ' Παλαιολόγος ἀνεκήρυξε διὰ χρυσοβούλλου αὐτοῦ (1314/1315) τὴν κατὰ τὸν Μυζηθρᾶν (Μυστρᾶν) μονὴν τῆς Θεοτόκου τῆς Ὁδηγητρίας, τὴν ἐπονομαζομένην τοῦ Βροντοχίου¹⁶⁸, «ἐλευθέραν τελείως» καὶ «βασιλικήν» καὶ «ταῖς ἄλλαις συναριθμεῖται βασιλικαῖς μοναῖς». Οὐδεὶς, κατ' αὐτό, ἐκ τῶν πατριαρχικῶν ἐξάρχων δύναται νὰ διαμένῃ ἐν αὐτῇ. Θὰ γίνηται τὸ πατριαρχικὸν μνημόσυνον ἐν αὐτῇ καὶ θὰ εἶναι αὕτη ὑπὸ ἀρχιερατικὴν πνευματικὴν ἐπιστασίαν», ἡ δὲ πνευματικὴ ἀνάκρισις θὰ διεξάγῃται δι' ἄξια λόγου παρα-

166. Ἰωακ. Ἰβηρίτου, Ἁγιορειτικὰ ἀνάλεκτα, «Πρηγόριος Παλαμᾶς» τ. 3 (1919) σ. 102-106. Πετρακάκου, Τὸ μοναχ. πολίτευμα σ. 34-36. Οὐσπένσκη παρὰ ΕΕΒΣπ. τ. 7 (1930) σ. 206. τ. 8 (1931) σ. 73.

167. Βλάχου, Ἡ χερσ. τοῦ Ἁγίου Ὁρους σ. 71 ἐξ. Σμυρνάκη, Τὸ Ἁγιον Ὄρος σ. 319. Πετρακάκου, Τὸ μοναχ. πολίτευμα σ. 15, 36 ἐξ.

168. Ζησίου, Σύμμεικτα σ. 45 ἐξ. Ζέπου, Jus Graecoromanum τ. 1 σ. 673-677. De Meester ξ. ἀ. 107, 236.

πτώματα. Ὁ ἡγούμενος θὰ ἐκλέγεται παρὰ τῶν ἐν αὐτῇ μοναχῶν. Μετὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ θὰ μεταβαίνει εἰς τὴν Κων/πολιν μετὰ τινων μοναχῶν καὶ κατὰ τὴν συνήθειαν θὰ γίνηται δεκτὸς παρὰ τοῦ πατριάρχου καὶ θὰ δέχεται τὴν σφραγιδα τῆς ἡγουμενείας. Μετὰ ταῦτα θὰ ἐγχειρίζεται εἰς αὐτὸν παρὰ τοῦ βασιλέως, κατὰ τὴν κρατοῦσαν συνήθειαν, δικανίκιον, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι σύμβολον ὅτι ἡ μονὴ εἶναι βασιλική. Ὁ ἡγούμενος αὐτῆς ὀφείλει ἀδιάσειστος καὶ ἀνενόχλητος νὰ διεξάγῃ τὴν διοίκησιν αὐτῆς ἰσοβίως. Δὲν ἐπιτρέπεται δὲ νὰ παραιτηθῇ τῆς ἡγουμενείας, ἐκτὸς ἐὰν ἀποδειχθῇ ἀνάξιος ταύτης¹⁶⁹. Κατὰ τὸ 1319 ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Ἀνδρονίκου Β' ὑπὲρ τῆς μονῆς ταύτης καὶ ἕτερον χρυσόβουλλον διαλαμβάνον «ἐλευθέραν παντάπασιν εἶναι καὶ ἀνενόχλητον μετὰ πάντων τῶν προσκεκυρωμένων αὐτῇ μετοχιῶν καὶ κτημάτων». Οὐδεὶς τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων καὶ ἀρχόντων θὰ ἐνοχλήσῃ τὴν μονήν, οὔτε πατριαρχικὸς ἕξαρχος θὰ διαμείνη ἐν αὐτῇ, θὰ ἔχῃ ἐν αὐτῇ τὴν πνευματικὴν ἐπιστασίαν ὁ πατριάρχης καθὼς καὶ τὸ μνημόσυνον τοῦ ὀνόματός του κατὰ τὰς ἱεροτελεστίας καὶ τὴν πνευματικὴν ἀνάκρισιν δι' ἀξιόλογα παραπτώματα. Ὁ ἡγούμενος διεξάγει ἀνενόχλητος τὴν διοίκησιν καὶ μόνον ἐὰν εἶναι ἀνάξιος ἀφίσταται τῆς ἡγουμενείας. Ἐκλέγεται παρὰ πάντων τῶν μοναχῶν καὶ μεταβαίνει εἰς τὴν Κων/πολιν καὶ γίνεται δεκτὸς παρὰ τοῦ πατριάρχου, παρὰ τοῦ ὁποίου δέχεται τὴν σφραγιδα, παρὰ τοῦ βασιλέως δὲ λαμβάνει δικανίκιον. Καὶ ἡ μονὴ αὐτὴ εἶναι «βασιλική» καὶ «μετὰ τῶν ἄλλων βασιλικῶν συναριθμεῖται καὶ τιμὴν καὶ ἐλευθερίαν ἀπολαύει»¹⁷⁰.

Ὁ Γεώργιος Κωδινὸς ὁ Κουροπαλάτης, ὁ ὁποῖος ἔγραψεν ὀλίγον ἀργότερον λέγει σχετικῶς πρὸς τὴν ἀναγνώρισιν τῶν ἡγουμένων τῶν τοιούτων μονῶν: «Οἱ δὲ γε ἀρχιμανδριῖται καὶ πρωτοσύγκελλοι, ἀλλὰ δὴ καὶ καθηγούμενοι τῶν ἐν τῶν μοναστηρίων, μετὰ τὸ τὴν σφραγιδα παρὰ τοῦ πατριάρχου λαβεῖν, ἀπέρχονται καὶ προσκυνοῦσι καὶ οὗτοι καὶ λαμβάνουσι τὸ δικανίκιον ἀπὸ τῆς τοῦ βασιλέως χειρός»¹⁷¹.

Τὸ ἐν Βερροία μοναστήριον τοῦ Ἰωάννου Προδρόμου, τὸ ἐπικαλούμενον τῆς Πέτρας, διὰ χρυσοβούλλου τοῦ Ἀνδρονίκου Β' (1324), τὸ ὁποῖον ἐχορηγήθη εἰς τὸν κτήτορα αὐτοῦ Θεόδωρον Σαραντηνόν, «σκουπέριον καὶ οἰκειὸν τῆς βασιλείας» αὐτοῦ, κατέστη «ἐλευθερον καὶ ἀδούλωτον εἰς τὸ διηνηκέες». Δι' αὐτοῦ ὀρίζεται νὰ εἶναι «αὐτόνομον καὶ αὐτοδέσποτον» καὶ ἀπαγορεύεται νὰ συναφθῇ μεθ' ἑτέρου μοναστηρίου ἢ νὰ γίνῃ μετόχιον αὐτοῦ ἢ νὰ δοθῇ εἰς τινα, ὅστις τὸ ἐζήτησε, διὰ νὰ τὸ κυβερνᾷ. Τὸ μοναστήριον ἡ-

169. Ζέππου, Jus Graecor. τ. 1 σ. 676-677, 681. De Meester ξ. ἀ. σ. 206.

170. Ζησίου, Σύμμεικτα σ. 52 ἐξ. Ζέππου, Jus Graecor. τ. 1 σ. 677-681. Βλ. «Ἀθηνᾶ» τ. 3 (1891) σ. 467 ἐξ.

171. De Meester ξ. ἀ. σ. 236.

σφαλίσθη καὶ διὰ κτημάτων, τὰ ὅποια ὁ Ἄνδρόνικος ἐδώρησεν εἰς τὸν σεβαστὸν κτήτορα διὰ τὰς ἐκδουλεύσεις αὐτοῦ¹⁷².

Ἡ τυπικὴ διάταξις τῆς ἐν τῷ ὄρει τοῦ Μενοικέως ΒΑ τῶν Σερρῶν κειμένης μονῆς τοῦ τιμίου Προδρομοῦ, ἡ ὁποία συνετάχθη παρὰ τοῦ μητροπολίτου Ζιχνῶν καὶ κτήτορος αὐτῆς Ἰωακείμ (1324)¹⁷³ διελάμβανεν εἰς τὸ τρίτον κεφάλαιον αὐτῆς «περὶ τοῦ ἀδέσποτον (ἀντὶ αὐτοδέσποτον) καὶ ἐλευθέραν εἶναι τὴν μονὴν»¹⁷⁴. Κατὰ σιγίλλιον δὲ τοῦ πατριάρχου Ἡσαίου (1324) ἐξεδόθη χρυσόβουλλον «ἐπὶ πᾶσι τοῖς τῷ τοιοῦτῳ διαφέρουσι μοναστηρίῳ ἀνενοχλησίαν αὐτοῖς ποιούμενον καὶ ἀτέλειαν ἐπιβραβεῦον καὶ ἐλευθεριότητα καὶ πάντων τῶν κατὰ καιροὺς ἐπερχομένων τοῖς ἄλλοις ἄπασιν ἀνώτερον καθιστάνον...»¹⁷⁵. Ἡ μονὴ ὑπῆρξε μεγάλης πνευματικῆς ἀκτινοβολίας. Δευτέρα ἐκδοσις τοῦ τυπικοῦ τῆς ἀνωτέρω μονῆς τοῦ Προδρομοῦ¹⁷⁶ γενομένη καὶ αὕτη παρὰ τοῦ μητροπολίτου Ζιχνῶν Ἰωακείμ καὶ ἀναφερομένη εἰς τὴν πρώτην λέγει τὰ ἐξῆς: Ἐπειδὴ διὰ προστάγματος τοῦ νῦν βασιλεύοντος Ἀνδρόνικου Παλαιολόγου ἔτυχεν ἡ μονὴ ἐλευθερίας, ὡς καὶ δι' ἄλλων χρυσοβούλλων αὐτοῦ ἀπέκτησε τὸ ἀρραγὲς καὶ ἀπερικλόνητον «οὐφείλει εἶναι ἐλευθέρη καὶ αὐτοδέσποτος καὶ πάσης χειρὸς καὶ δεσποτείας ἀνωτέρα καὶ μηδενὶ τῶν ἀπάντων ἐπ' αὐτῇ προσεῖναι ὀτιοῦν δίκαιον ἢ προνόμιον, ἀλλὰ παντάπασιν ἐλευθέρη μένειν καθ' ἑαυτὴν καὶ ἐφ' ἑαυτῆς διοικεῖσθαι καὶ διεξάγεσθαι κατὰ τὰ ἐν τῷ παρόντι τυπικῷ ρητῶς διατετυπωμένα...». Ἐν τῇ μονῇ θὰ ἔχη μόνον τὸ μνημόσυνον αὐτοῦ ὁ μητροπολίτης Σερρῶν καὶ τὸ ἀνήκον εἰς αὐτὸν κανονικὸν δίκαιον καὶ οὐδὲν ἕτερον, κατὰ τὰς διατάξεις τῶν αυτοκρατορικῶν χρυσοβούλλων, τὰ ὅποια θεσπίζουν νὰ εἶναι ἡ μονὴ πατριαρχική¹⁷⁷. Δίδονται ἐπίσης ὁδηγίαι περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐκλογῆς ἡγουμένου. Οὗτος ἐκλέγεται ὑπὸ πάσης τῆς ἀδελφότητος. Μετὰ τὴν ἐκλογὴν του ἡ μεταβαίνει εἰς τὴν πρωτεύουσαν καὶ λαμβάνει παρὰ τοῦ βασιλέως «τῆς προστασίας τὴν βακτηρίαν» ἢ ἀποστέλλεται αὕτη πρὸς αὐτὸν καὶ διὰ διατάγματος δέχεται ταύτην. Παρὰ τῷ ἡγουμένῳ δὲ ὑπάρχει συμβούλιον ἐκ τεσσάρων μοναχῶν,

172. W. Regel, Χρυσόβουλλα καὶ γράμματα τῆς μονῆς Βατοπεδίου, Πετρούπολις 1898, σ. 10-13. Σωφρ. Εὐστρατιάδου, Ἱστορικὰ μνημεῖα τοῦ Ἄθω, «Ἑλληνικά» τ. 3 (1939) σ. 66.

173. Acta τ. 5 σ. 432-439. Κρομμβάχερ. ἄ. τ. 1 σ. 639, 644 (σχετικὴ βιβλιογρ.).

174. Acta τ. 5 σ. 432.

175. Acta τ. 5 σ. 97. Βλ. σ. 92, 437. Χριστοφόρου ἡγουμένου, Προσκυνητῶν τῆς ἐν Μακεδονίᾳ παρὰ τῇ πόλει Σερρῶν ἱ. μονῆς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου Προδρομοῦ, Λειψία 1904. Κρομμβάχερ, Ἱστ. Βυζ. λογοτεχνίας τ. 1 σ. 639, 644. Χρ. Παπαδόπουλου, Ἡ ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος σ. 78.

176. Jugie, Le typicon du monastère du Prodrôme, «Byzantion» τ. 12 (1937) σ. 25-69. Βιβλιογραφίαν βλ. σ. 25-26.

177. Jugie ἄ. σ. 42.

«εἰς βουλήν καὶ διεξαγωγὴν τῆς μονῆς»¹⁷⁸. Χρυσόβουλλον δὲ τοῦ Ἀνδρονίκου Γ' Παλαιολόγου (1332) θεσπίζει νὰ ἐκλέγηται ὁ ἡγούμενος παρὰ τῶν μοναχῶν αὐτῆς καὶ νὰ ἀποστέλλεται μετὰ τὴν ἐκλογὴν αὐτοῦ εἰς τὸν πατριάρχην καὶ «οὕτω τὴν τῆς ἡγουμενείας καὶ πνευματικῆς ἐπιστασίας σφραγιδα παρὰ τούτου δέχασθαι»¹⁷⁹.

Ὁ Ἀνδρόνικος Β' (1326) καὶ ὁ Ἀνδρόνικος Γ' (1331) κατωχύρωσαν προσέτι τὰ προνόμια τῆς αὐτοδεσπότου μονῆς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τῆς Πάτμου¹⁸⁰.

Ὁ τελευταῖος οὗτος ἐξέδωκε χρυσόβουλλον (1336) καὶ περὶ τῆς παρὰ τὰ Τρίκαλα μονῆς τοῦ ἁγίου Γεωργίου τῶν Ζαβλαντίων, διὰ νὰ διατηρηθῆ ἡ μονὴ αὕτη ἀκαχομέρκευτος καὶ ἐλευθέρα καὶ αὐτοδέσποτος καὶ αὐτεξούσιος», ἐπειδὴ αὕτη προθύμως ἐβοήθησε νὰ κατασκευασθῆ τὸ κάστρον τῶν Τρικαλῶν. Κατ' αὐτό, παρέμεινε πατριαρχική, ὡς καὶ πρότερον καὶ ὡς ἐκ τούτου ἔπρεπε νὰ πληρῶνῃ εἰς τὸν κατὰ καιροὺς ἀποστελλόμενον πατριαρχικὸν ἔξαρχον τὸ σύνθηρες κανονικὸν καὶ μόνον δίκαιον, ὁ δὲ ἡγούμενος αὐτῆς νὰ ἐκλέγηται παρὰ τῶν μοναχῶν αὐτῆς καὶ νὰ ἐγκαθίσταται διὰ βασιλικοῦ ὀρισμοῦ¹⁸¹. Ἐδημοσιεύθη προσέτι καὶ ἕτερον χρυσόβουλλον τοῦ Σέρβου βασιλέως Συμεὼν Οὔρεση (1359), καθ' ὃ ἔπρεπεν ἡ μονὴ αὕτη νὰ μείνῃ ἀνενόχλητος, πανελευθέρως τε καὶ αὐτεξούσιος»¹⁸².

Εἰς τὴν μονὴν τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου, ἡ ὁποία ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ἦτο ἐλευθέρα καὶ βασιλική, ἡ διαβεβαίωσις τῆς ἐκλογῆς τοῦ ἡγουμένου καὶ ὁ διορισμὸς αὐτοῦ γίνονται διὰ χρυσοβούλλου τοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ (1348). Δι' αὐτοῦ προστάσσει καὶ ὀρίζει νὰ ἔχῃ ὁ ἱερομόναχος, ἀρχιμανδρίτης καὶ πρωτοσύγκελλος Μάρκος τὴν ἡγουμενείαν καὶ προστασίαν τῆς μονῆς ἐφ' ὅρου ζωῆς αὐτοῦ¹⁸³.

Προσέτι καὶ ὁ Ἰωάννης Ε' Παλαιολόγος διὰ χρυσοβούλλου αὐτοῦ (1363) ὀρίζει, ἵνα ἡ ὑπὸ τοῦ θείου του «ὀσιωτάτου κυροῦ Ἀθανασίου τοῦ Παλαιολόγου» ἀνεγερθεῖσα κατὰ τὴν Σωζόπολιν μονὴ τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων καὶ τῶν ἁγίων Δισμυρίων μαρτύρων κατέχη τὰ κτήματα, τὰ ὁ-

178. Jugie ἔ. ἀ. σ. 54-65. Εἰς τὴν ἐκλογὴν καὶ χειροθεσίαν τοῦ ἡγουμένου ὑπὸ τοῦ πατριάρχου ἀναφέρονται καὶ χρυσοβούλλα Ἀνδρονίκου Β' (1321) καὶ Ἀνδρονίκου Γ' (1329) (Acta τ. 5 σ. 94, 101). De Meester ἔ. ἀ. σ. 221.

179. Acta τ. 5 σ. 103.

180. Zachariae a Lingenthal, Jus Graeco-Romanum, pars 3, σ. 692. Acta τ. 6 σ. 248, 252.

181. Βέη, Σερβικὰ καὶ Βυζαντιὰ γράμματα Μετεώρων, «Βυζαντίς» τ. 2 (1911-1912) σ. 55-57. Ζέπου, Jus Graecorumi. τ. 1 σ. 686 ἔξ. Βυγιατζίδου, Τὸ χρονικὸν τῶν Μετεώρων, ΕΕΒΣπ. τ. 1 (1928) σ. 139 ἔξ.

182. «Βυζαντίς» τ. 2 (1911-1912) σ. 39 ἔξ., 73-80.

183. Zachariae a Lingenthal, Jus Graeco-Romanum, pars 3, σ. 703. Ζέπου, ἔ. ἀ. τ. 1 σ. 594. De Meester ἔ. ἀ. σ. 206.

ποῖα κέκτηται, ἀνενοχλήτως ἐκ μέρους τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων καὶ κατέχη αὐτὴν ὁ ρηθεὶς «περιπόθητος θεῖος» αὐτοῦ ἀναφαιρέτως καὶ ἀναποσπάστως μετὰ τῶν κτημάτων αὐτῆς. Καθιστᾷ δὲ προσέτι αὐτὴν μετόχιον τῆς ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου «ἐν τῷ νησίῳ σεβασμίας μονῆς τοῦ Καλέως», ὡς καὶ «παντελεύθερον». Οὐδὲν δικαίωμα θὰ ἔχη ὁ οἰκεῖος μητροπολίτης νὰ ἀπαιτῆ τι ἐξ αὐτῆς¹⁸⁴.

Ὁ δὲ Ἀλέξιος Γ' Κομνηνὸς αὐτοκράτωρ Τραπεζοῦντος ἀνεκλήρυξε τὴν ἐν τῷ ὄρει Σουμελᾷ μονὴν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου ἐλευθέραν καὶ βασιλικήν. Εἰς χρυσόβουλλον λόγον αὐτοῦ (1364) λέγει περὶ αὐτῆς «ἐλευθέρᾳ τηρηθήσεται καὶ ἀκαταδούλωτος, αὐτοδέσποτός τε καὶ αὐτεξούσιος καὶ μὴ τινι ὑποκειμένη βασιλικῷ λειτουργήματι καὶ ὑπάρχη δεδουλωμένη ὑπὸ τινος, ἀλλὰ παρὰ τῆς βασιλείας μου τηρηθήσεται καὶ διοικηθήσεται κατὰ πᾶσαν αὐτῆς ὑπόθεσιν καὶ διένεξιν»¹⁸⁵. Δι' αὐτοῦ χορηγεῖ ἐπίσης ἐξκουσσεῖαν εἰς τὴν μονήν¹⁸⁶.

Ἡ διπλῆ αὐτονομία ἢ χορηγηθεῖσα κατὰ καιροὺς εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ τὸ μοναχικὸν πολίτευμα αὐτοῦ ἐμφανίζονται σαφῶς εἰς πατριαρχικὸν γράμμα τοῦ Ἀντωνίου Δ' (1389-1390, 1394-1397) πρὸς τοὺς Ἀγιορείτας μοναχοὺς καὶ εἰς τὸν «τόμον καὶ τύπον τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ τοῦ Πρωτάτου» (1394), γνωστὸν ὡς τυπικὸν τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ Β' τοῦ Παλαιολόγου¹⁸⁷. Εἰς τὸ πατριαρχικὸν γράμμα ὁ πατριάρχης Ἀντώνιος γράφει ὅτι κατήγγειλαν εἰς αὐτὸν «ὁ ἐν ἱερομονάχοις κῦρ Δομέτιος, ὃν πρὸ καιροῦ ἔχειροτονήσαμεν Πρῶτον παντός τε Ἁγίου Ὄρους» καὶ ὁ ἡγούμενος τῆς «ἀγίας καὶ βασιλικῆς Λαύρας κῦρ Γρηγόριος», ὅτι «τινὲς τῶν αὐτόθι μονῶν ἀνατρέπουσι τὸν τύπον, ὃν ἔθεντο οἱ ἅγιοι πατέρες». Διὰ τοῦτο «ἢ βασιλικὴ πρόσταξις καὶ πατριαρχικὴ» ἐπέστειλαν τοὺς μητροπολίτας Θεσσαλονίκης καὶ Βερροίας μετὰ τοῦ Πρώτου καὶ τοῦ ἡγουμένου τῆς Λαύρας εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος, «ὅπως γένηται αὐτοῦ σύναξις, ὡς θέμις, τῶν ἐγκρίτων καὶ

184. Σακκελίωτος, Ἰωάννου Ε' καὶ Ἰωάννου Ζ' τῶν Παλαιολόγων χρυσόβουλλον καὶ ἀργυρόβουλλον, ΔΠΕΕ τ. 2 (1885) σ. 609-621. Ζέπου, *Jus Graecorum*. τ. 1 σ. 690 ἐξ.

185. *Acta* τ. 5 σ. 276. Ἐπ. Κυριακίδου, Ἱστορία τῆς παρὰ τὴν Τραπεζοῦντα ἱ. βασιλικῆς, πατριαρχικῆς, σταυροπηγιακῆς μονῆς τῆς ὑπερ. Θεοτόκου τῆς Σουμελᾷ, Ἀθῆναι 1898, σ. 66-74. Κ. Παπαμιχαλοπούλου, Περιήγησις εἰς τὸν Πόντον, Ἀθῆναι 1903, σ. 63. Βλ. Ν. Ἑλληνομνήμων τ. 3 (1906) σ. 486. τ. 4 (1907) σ. 243. Περὶ τῆς μονῆς καὶ τῶν χρυσόβουλων αὐτῆς βλ. Χρυσάνθου, Ἡ ἐκκλησία τοῦ Πόντου, «Ἀρχεῖον Πόντου» τ. 4-5 (1933) σ. 468 ἐξ. (ἔνθα καὶ σχετικὴ βιβλιογρ.).

186. Κυριακίδου ἔ. ἀ. σ. 73.

187. Ἐδημοσιεύθησαν ἀμφότερα ὑπὸ Meyer (ἔ. ἀ. σ. 195-203), Σμυρνάκη (τὸ Ἅγιον Ὄρος σ. 308-312) καὶ Χατζηιωάννου (Χρυσόβουλλα σ. 42-47). Βλ. «Ἐκκλ. ἀλήθεια» τ. 26 (1906) σ. 92. De Meester ἔ. ἀ. σ. 132, 237, 239, 328. Παναγιωτάκου, Ἡ ὀργάνωσις μοναχ. πολιτεύματος σ. 94.

λογάδων και διαιρεθῆ τὸ σύνορον τοῦ Πρωτάτου σὺν τοῖς δικαίωμασι πᾶσι». Ἄξια παρατηρήσεως ἐπίσης εἶναι τὰ λεγόμενα εἰς τὸν, ὡς ἐκ τούτου, συνταχθέντα ὡς ἄνω «Τόμον»: «Ἐκελεύσαμεν καθέζεσθαι ὁ Πρῶτος καὶ ὁ Λαύρας ἐπίσης διὰ τὴν χειροτονίαν τοῦ πατριάρχου ἀμφότεροι ἔχοντες καὶ βακτηρίας ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν καὶ μόνοι ὡς ἀρχηγοί», ἐκατέρωθεν δὲ τούτων οἱ ἄλλοι ἡγούμενοι. Καὶ κατωτέρω: «Ἐκ τῶν αὐτῶν μονῶν ἐκλεγέτωσαν τὸν ἐγκριτώτερον καὶ πνευματικώτερον καὶ ποιησάτωσαν Πρῶτον εἰς τὸν πατριάρχην Κων/πόλεως, ὡς ἔθος καὶ παλαιὰ παράδοσις καὶ αὐτὸς τοὺς ἡγουμένους τῶν μοναστηρίων χειροτονεῖτω, δίχα τῆς Λαύρας· οὗτος γὰρ μόνος χειροτονεῖται ὑπὸ τοῦ πατριάρχου. Χρῆ δὲ σέβεσθαι καὶ τιμᾶν τὸν Πρῶτον ὡς αὐτὸν τὸν οὐράνιον πατέρα»¹⁸⁸. Προσέτι λέγει: «Ὅσα μοναστήρια τοῦ Ἁγίου Ὄρους ὑπάρχουσι σταυροπήγια, τοῦ πατριάρχου τὸ ὄνομα ἀναφέρειν καὶ μόνον, εἰς δὲ τοῦ τόπου ἐπισκοπὴν χειροτονεῖσθωσαν, μήτε τοῦ πατριάρχου ἔξαρχον μήτε ἄλλου τινὸς ἐξουσίαν ἔχειν εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος ἄνευ ἐρωτήσεως τοῦ Πρώτου καὶ θελήματος, μηδενὸς μοναστηρίου ποιεῖν χειροτονίας ἄνευ γράμματος καὶ εὐλογίας τοῦ Πρώτου»¹⁸⁹.

Εἰς τὰς αὐτοδεσπότες μονὰς τῆς ἐποχῆς ταύτης ἡ διοίκησις τοῦ ἡγουμένου περιορίζεται πολὺ ἐκ τοῦ παρ' αὐτὸν συμβουλίου τῶν ἐγκρίτων μοναχῶν. Τοῦτο δηλοῦται ἐμφαντικῶς ὑπὸ χρυσοβούλλου τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ Β' Παλαιολόγου (1406) περὶ τῆς αὐτοδεσπότες μονῆς τῆς ἐν Ἄθῳ Λαύρας¹⁹⁰. Τὸ συμβούλιον ταύτης ἀπετελεῖτο κατὰ τὴν Ἐπιτοπίωσιν αὐτῆς ἐκ δεκαπέντε («βουλευτῶν»). Τὸ βουλευτικὸν τοῦτο σῶμα ἔδει νὰ συνέρχεται καθ' ἐκάστην, εἰ δυνατόν, ἀπαραιτήτως δὲ καθ' ἐκάστην Δευτέραν καὶ νὰ συσκέπτηται μετὰ τοῦ ἡγουμένου περὶ τῶν πρακτέων καὶ νὰ λαμβάνη κατὰ πλειοψηφίαν ἀποφάσεις¹⁹¹. Ὁ τρόπος τῆς διοικήσεως τῆς μονῆς ταύτης, ὡς καὶ ὄλων

188. Meyer ἔ. ἀ. σ. 197 ἐξ. Σμυρνάκη ἔ.ἀ. σ. 309 ἐξ. Χατζηγιάννου ἔ. ἀ. σ. 44, Βλ. Κτενᾶ, Ὁ Πρῶτος τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ΕΕΒΣπ. τ. 6 (1929) σ. 248.

189. Meyer ἔ. ἀ. σ. 199. Χατζηγιάννου ἔ. ἀ. σ. 44.

190. Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Meyer (ἔ. ἀ. σ. 203-210) καὶ Χατζηγιάννου (ἔ. ἀ. σ. 47-58). Βλ. Περσέπου, Τὸ μοναχ. πολίτευμα σ. 15. Οὐσπένσκη παρὰ ΕΕΒΣπ. τ. 7 (1930) σ. 205.

191. Meyer ἔ. ἀ. σ. 206. Χατζηγιάννου ἔ. ἀ. σ. 51. Στεφανίδου, Ἐκκλ. Ἱστορία σ. 421.

Περὶ τοῦ πολιτεύματος τῆς μονῆς ὁμιλεῖ καὶ μεταγενέστερον σιγίλλιον τοῦ Κυρίλλου Λαυριώτου (1621) ὡς ἐξῆς: «... ἡ αὐτὴ σεβασμία καὶ θεία μονὴ τῆς Λαύρας, ὡς βασιλικὴ καὶ πατριαρχικὴ καὶ τῶν ἄλλων πασῶν μονῶν ὑπερτέρα καὶ πρωτεύουσα, εἴη καὶ ὑπάρχει αὐταδέσποτος, αὐτόνομος, ἀδούλωτος καὶ ἀκαταπάτητος παρὰ παντὸς προσώπου ἀρχιερατικοῦ καὶ ἱερατικοῦ καὶ λαϊκοῦ καὶ μνημονεύηται ἐν αὐτῇ παρρησία... τὸ τε ὄνομα τοῦ κατὰ καιρὸν οἰκουμενικοῦ πατριάρχου καὶ τὰ τῶν κλητῶρων αὐτῆς καὶ διοικεῖται καὶ κυβερνᾶται ὑπὸ τε τοῦ ἡγουμένου αὐτῆς καὶ τῶν λοιπῶν πατέρων τῆς Συνάξεως...» (Ἄλ. Λαυριώτου, Ἀνέκδοτα σιγίλλια, Ἐκκλ. ἀλήθεια τ. 12, 1893, σ. 230). Εἶναι φανερὸν ὅτι τὸ πολίτευμά της κατὰ βάσιν μόνον διετηρήθη.

σχεδὸν τῶν αὐτοδεσπότην μονῶν, δεικνύει ὅτι τὸ πολίτευμα αὐτῶν ἦτο ἀριστοκρατικόν. Εἰς τὸ χρυσόβουλλον τοῦτο ἔγραφε χαρακτηριστικῶς ὁ αὐτοκράτωρ Μανουήλ: «Τὰ πάντα τὰ τῆς μονῆς μετὰ βουλῆς τῶν κρειττόνων γίνεσθαι καὶ τοῦ καθηγουμένου, ἐπεὶ γὰρ τῶν πόλεων ὅσαι καλῶς πράττουσι, τῇ τῶν ἀρίστων βουλῇ διοικοῦνται καὶ οὐ τῇ τῶν πολλῶν οὐδὲ τῶν τυχόντων, οὐδ' αὐτῇ τοῦ ἄρχοντος μόνου, τὸ μὲν γὰρ δημοκρατία, τὸ δὲ τυραννίς, ἀμφοτέρω δὲ ὁμοίως ἄτοπα, δίκαιον ἂν εἴη μηδὲν τῶν τοῦ μοναστηρίου γίνεσθαι ἄνευ τῆς τῶν κρειττόνων βουλῆς, ἀλλὰ πάντα μετ' εἰδήσεως καὶ γνώμης καὶ ἐνδόσεως αὐτῶν καὶ τοῦ καθηγουμένου»¹⁹². Ἡ ἐκλογή ὁμῶς τοῦ ἡγουμένου γίνεται ὄχι μόνον ὑπὸ τῶν δέκα πέντε βουλευτῶν, ὡς ὀρίζει ἡ Ὑποτύπωσις τοῦ ἀγίου Ἀθανασίου, ἀλλὰ ἐν συνελεύσει καὶ συμφωνίᾳ τῶν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς μονῆς οἰκούντων ἐγκρίτων μοναχῶν¹⁹³.

Ἡ ἐλευθερία καὶ αὐτονομία πλείστων προσέτι μονῶν μαρτυρεῖται ὑπὸ μεταγενεστέρων πατριαρχικῶν σιγιλλίων τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας. Περιοριζόμεθα ὁμῶς νὰ ἐμφανίσωμεν κατωτέρω μόνον δύο μονῶν, τῆς τοῦ ὁσίου Λουκᾶ τοῦ Στειριώτου καὶ τῆς τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου.

Ὁ πατριάρχης Νεόφυτος Β' (1611) ὥριζε τὴν μονὴν τοῦ ὁσίου Λ ο υ κ ᾶ τ ο ῦ Σ τ ε ι ρ ι ῶ τ ο υ, τὴν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Διαυλείας καὶ Ταλαντίου, βάσει προγενεστέρων βασιλικῶν χρυσοβούλλων καὶ πατριαρχικῶν σιγιλλίων, βασιλικὴν καὶ πατριαρχικὴν «σὺν τοῖς μετοχίοις αὐτῆς καὶ τοῖς ὀρίοις τοῖς τε νῦν οὔσι καὶ τοῖς μετέπειτα ἐσομένοις καὶ μετὰ πάντων τῶν πραγμάτων κινήτων καὶ ἀκινήτων καὶ αὐτοκινήτων, αὐτόνομον καὶ αὐτοδέσποτον καὶ ἀδούλωτον καὶ ἀκαταπάτητον καὶ ὅλως ἀνεπηρέαστον καὶ ἀνενόχλητον ἐκ παντὸς προσώπου, διοικουμένην καὶ διεξαγομένην παρὰ τῶν ἐνασκουμένων ἐν αὐτῇ...»¹⁹⁴.

Καὶ ὁ πατριάρχης Παρθένιος (1639) ὁμιλεῖ περὶ τοῦ ἐν τῇ περιοχῇ τῆς ἐπισκοπῆς Κερνίτζης μοναστηρίου τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου, «ὅπερ εἶχε τὸ πάντῃ ἐλεύθερον καὶ ἀδούλωτον παρὰ τῶν κατ' ἐκείνου τοῦ καιροῦ ἀοιδίμων βασιλέων καὶ πατριαρχῶν, δι' ἃς οἱ τοῦ καιροῦ ἐκείνου ἄνθρωποι οἶδασιν αἰτίας, βασιλικὸν καὶ πατριαρχικὸν καλούμενον σταυροπήγιον, ὡς τοῖς πᾶσι καταφανὲς καὶ τοῖς μετέπειτα τὰ τε βασιλικὰ αὐτοῦ χρυσόβουλλα καὶ πατριαρχικὰ σιγιλλιώδη γράμματα πολλάκις ἰδοῦσι καὶ μετελθοῦσι»¹⁹⁵. Καὶ εἰς πατριαρχικὸν γράμμα τοῦ Παΐσιου (1741)

192. Meyer σ. 207. Χατζηιωάννου ἔ. ἀ. σ. 50-51. Πετρακάκου, Τὸ μοναχ. πολίτευμα σ. 74.

193. Meyer ἔ. ἀ. σ. 205. Χατζηιωάννου ἔ. ἀ. σ. 50. De Meester ἔ. ἀ. σ. 223, 227.

194. Acta τ. 5 σ. 146-147.

195. Acta τ. 5 σ. 193 ἔξ. Ἡ μονὴ κατὰ χρυσόβουλλον Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ (1348) ἀκαθῆξει καὶ νεμρήσεται τὰ προσόντα ταύτῃ κτήματά τε καὶ ὑποστατικά... κατὰ τὰς περιλήψεις τῶν ἀναγεγραμμένων χρυσοβούλλων, προσταγμάτων τε καὶ λοιπῶν ἐλό-

λέγεται ὅτι ἡ μονὴ αὕτη «διετέλεσε βασιλική, πατριαρχική καὶ σταυροπηγιακή, ἐλευθέρα τε καὶ ἀδούλωτος πάντη ὑπὸ τῶν κατ' ἐκείνου καιροῦ ἀοιδίμων βασιλέων καὶ πατριαρχῶν τῇ παντελεῖ ἐλευθερίᾳ καὶ ἀσυδοσίᾳ τετιμημένη»¹⁹⁶.

Θα ἡδύνατό τις νὰ παρουσιάσῃ τὴν αὐτονομίαν πολλῶν εἰσέτι μονῶν, διότι ἦτο μέγας ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Παλαιολόγων. Τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι πρέπει νὰ ὀμιλῶμεν γενικῶς περὶ αὐτονομίας τῶν μονῶν κατὰ τὴν τελευταίαν Βυζαντινὴν περίοδον¹⁹⁷.

9. Η αὐτοδέσποτος μονὴ τοῦ ὁσίου Γεωργίου.

Ἡ παράθεσις τῶν ἀνωτέρω ἀποσπασμάτων ἐκ τυπικῶν, χρυσοβούλλων καὶ σιγιλλίων διαφόρων αὐτοδεσπότην μονῶν ἀναπληρᾷ ἐν μέρει τὸ περιεχόμενον τοῦ μὴ διασωθέντος τυπικοῦ τῆς μονῆς τοῦ ὁσίου Γεωργίου Μυτιλήνης, ὡς καὶ τῶν βασιλικῶν χρυσοβούλλων καὶ πατριαρχικῶν ὑπομνημάτων, διὰ τῶν ὁποίων καθιεροῦτο ἡ ἀνεξαρτησία τῆς μονῆς. Τὰ μεταγενέστερα πατριαρχικὰ ἔγγραφα περὶ τῆς μονῆς ταύτης, τῶν ὁποίων τὸ περιεχόμενον ἐξετέθη ἐν ἀρχῇ τοῦ κεφαλαίου, ὀμιλοῦν περὶ περισσοτέρων τοῦ ἑνὸς χρυσοβούλλων καὶ πατριαρχικῶν ὑπομνημάτων, πρᾶγμα ὅπερ δεικνύει τὴν σπουδαιότητα τῆς μονῆς. Ὑπὸ ποίων ὅμως αὐτοκρατόρων καὶ πατριαρχῶν ἐξεδόθησαν ταῦτα δὲν μνημονεύεται.

Κατὰ τὰς συνοδικὰς ἀποφάσεις τοῦ 1256 καὶ τοῦ 1324 ἡ «σεβασμία» μονὴ τοῦ ὁσίου Γεωργίου εἶχε καταβληθῆ, λόγῳ τοῦ μακροῦ χρόνου. Τὰ οἰκήματα τῶν μοναχῶν εἶχον καταρρεύσει ἢ ἦσαν ἐτοιμόρροπα καὶ διὰ τοῦτο οἱ μοναχοὶ αὐτῆς προσεκάθηντο εἰς τὰ μετόχια καὶ κτήματά της. Τὸ δὲ πατριαρχικὸν γράμμα τοῦ 1395 λέγει περὶ αὐτῆς «οὐδὲ εὐρίσκεται, οὐδὲ ὄλιως συνίσταται, κατεχαλάσθη γὰρ καὶ ἐρείπιον γέγονε καὶ τέλεον ἠφανίσθη». Ἐκ τούτων καὶ ἐκ τοῦ χαρακτηρισμοῦ τῶν πατριαρχικῶν ὑπομνημάτων, τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν μονὴν τοῦ ὁσίου Γεωργίου, ὡς «παλαιγενῶν», ὑπὸ τῆς πατριαρχικῆς συνοδικῆς ἀποφάσεως τοῦ 1256 καὶ ἐκ τῆς διατυπώσεως ταύτης περὶ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς μονῆς δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι ἡ μονὴ ἀνήκει εἰς τὰς τελείως ἐλευθέρως μονὰς καὶ ὅτι ἐπομένως ἡ ἰδρυσις ἢ ἀνασύστασις αὐτῆς καὶ ἡ καθιέρωσις της ὡς αὐτοδεσπότητος ἐγένετο ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 11ου αἰῶνος μέχρι τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ 12ου αἰῶνος. Κατὰ τὴν ἀπόφασιν τοῦ

γων δικαιωμάτων ἀνενοχλήτως πάντη καὶ ἀδιασείστως) (Ζέπσου, Jus Graecor. τ. 4 σ. 593 ἐξ. Πέτρικακου, Τὸ μοναχ. πολίτευμα σ. 63. De Meester ἐ. σ. 107. Περὶ τῆς μονῆς βλ. Γ. Ἀνδρεοπούλου, Κτητορικὸν ἢ προσκυνητᾶριον τῆς ἱ. καὶ βασιλικῆς μονῆς τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου, Ἀθῆναι 1925.

196. Acta τ. 5 σ. 203-204. Δωρεὰς καὶ προνόμια ἐχορήγησαν εἰς αὐτὴν, πλὴν τοῦ Καντακουζηνου καὶ οἱ αὐτοκράτορες Ἀνδρόνικος Β' καὶ Ἀνδρόνικος Γ' (Παπαδοπούλου, Ἡ ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος σ. 79).

197. L. Bréhier, Les institutions de l'empire Byzantin, Paris 1949, σ. 545 ἐξ.

1256 τὰ χρυσόβουλλα τῶν βασιλέων καὶ τὰ παλαιγενῆ ὑπομνήματα τῶν πατριαρχῶν διελάμβανον ὁμοῦ πάντα «τὴν τοῦ ὁσίου Γεωργίου μονὴν αὐτοδεσποτον εἶναι, κυρίαν τε καὶ καθ' ἑαυτὴν (ἐνν. ἄγεσθαι=αὐτοκυβερνᾶσθαι) καὶ μήτε τῇ ἀγιωτάτῃ τοῦ Θεοῦ μεγάλη ἐκκλησία ὑποκεισθαι μήτε τινὶ ἐτέρᾳ ἐκκλησίᾳ, ἀλλ' οὐδ' ἡγούμενον ἐνεδίδουν σφραγίζεσθαι ἐν τῇ τοιαύτῃ μονῇ παρὰ τοῦ πατριάρχου ἢ ἐτέρου τινός, ταῦτα γὰρ πάντα τὰ ὑπομνήματα διεκώλυον δι' ἐκφωνήσεως ἀφορισμοῦ φρικώδους τοῦς κατὰ καιρὸν πατριάρχας». Καὶ κατωτέρω λέγει· «εἰ δὲ καὶ καθ' ἑαυτὴν καὶ αὐτοδεσποτός ἐστι καὶ οὔτε τῇ πατριαρχικῇ ὑπόκειται μεγαλειότητι, οὔτε τῇ τῆς Μιτυλήνης, ὡς φασι, μητροπόλει...». Προσέθετεν ἐπίσης ἡ ἀπόφασις ὅτι οἱ τίτλοι τῆς μονῆς «οὐ διαλαμβάνουσι, τὸ ταύτην ὑπὸ τὴν πατριαρχικὴν ἐξουσίαν τε καὶ διοίκησιν τελεῖν τὴν μονήν». Ἡ ἔκφρασις «καθ' ἑαυτὴν» ἀπαντᾷ εἰς χρυσόβουλλον τοῦ αὐτοκράτορος Νικηφόρου Γ' (1079) περὶ τῆς ἐν Στροβίλῳ μονῆς τοῦ ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου καὶ εἰς ἄλλα μεταγενέστερα αὐτοῦ. Ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς μονῆς ὡς «κυρίας» ἀπαντᾷ εἰς τὸ τυπικὸν τῆς μονῆς Θεοτόκου τῆς Πετριτζονίτισσης (1083) εἰς τὴν φράσιν «ἅμα αὐτῇ ὡς αὐτεξουσίᾳ, αὐταρχούσῃ αὐτῇ ἑαυτῆς τὴν κυρίαν ἐχούσῃ...»¹⁹⁸. Ἡ ἔννοια ὅμως τοῦ ὅρου διαφέρει πῶς μεταξὺ αὐτῶν. Ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ἀπαντᾷ τὸ ἐπίρρημα «κυρίως» εἰς τὸ χρυσόβουλλον τοῦ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ περὶ τῆς αὐτοδεσπότης μονῆς τοῦ ἀγίου Ἰωάννου τῆς Πάτρμου (1088) εἰς τὴν φράσιν «ἀτελῶς, ἀβαρῶς, κυρίως καὶ ἀθθεντῶς». Ἐτέθη δὲ ὁ ὅρος «κυρία» ἀντὶ τοῦ «αὐτεξουσίας». Εἰς τὴν πατριαρχικὴν ἀπόφασιν (1256) ἐλλείπει ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς μονῆς ὡς «ἐλεύθερας», ὁ ὁποῖος ἦτο συνήθης διὰ τὰς αὐτοδεσπότης μονὰς. Αἱ ἐνδείξεις αὐταὶ τῶν παλαιγενῶν τίτλων τῆς μονῆς τοῦ ὁσίου Γεωργίου μᾶς ὀδηγοῦν μᾶλλον εἰς τὸν 11ον αἰῶνα, ὅτε πολλὰ μοναὶ ἠὲνοήθησαν δι' αὐτονομίας βάσει χρυσοβούλλων τῶν αὐτοκρατόρων Κων/νου Θ' Μονομάχου (1042-1055), Νικηφόρου Γ' Βοτανειάτου (1078-1081) καὶ τοῦ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ (1081-1118). Ἐξ αὐτῶν εἶναι πιθανώτερον ὅτι ἡ μονὴ τοῦ ὁσίου Γεωργίου ἠὲνοήθη ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου Θ', διότι οὗτος ἐξωρίσθη, πρὶν ἀνακηρυχθῆ αὐτοκράτωρ, εἰς Μυτιλήνην. Κατὰ τὸν χρόνον δὲ τῆς ἐξορίας του εἶναι μαρτυρημένον, ὅτι διάφοροι μοναχοὶ ἤλθον εἰς Μυτιλήνην πρὸς ἐπίσκεψιν καὶ παρηγορίαν, ἴσως ἀποβλέποντες εἰς μελλοντικὴν ἀποκατάστασιν τοῦ ὑψηλοῦ ὑπερορίου καὶ εἰς τὴν εὐνοιαν αὐτοῦ. Οὕτως ἠὲνοήθη ὁ ὁσίου Λάζαρος, ἀσκητῆς τοῦ ὅρου Γαλησίου, χάριν τοῦ ὁποῦ ἐκτίσεν ἐν Γαλησίῳ περικαλλῆ ναόν¹⁹⁹ καὶ οἱ μοναχοὶ τῆς Νέας Μονῆς Χίου,

198. Petit, Typicon σ. 15.

199. Ἀββακούμ καὶ Ἀνθίμου, Νέον ἐκλόγιον, Κων/πολις 1863, σ. 208. Σάθα, Μεσαιων. βιβλιοθ. τ. 3. σ. 126. Ἐὐστρατιάδου, Ἀγιολόγιον σ. 269. Βλ. γράμματα Λαζάρου πρὸς τὸν ἐν Μυτιλήνῃ Κωνστ. Μονομάχον (Dölger, Regesten τ. 2, 1925, σ. 4).

χάριν τῶν ὁποίων ἔκτισε μονὴν μεγάλην, ἐπιχορηγήσας αὐτὴν πλουσίως καὶ ἀνακηρύξας αὐτὴν αὐτοδέσποτον, ὅπως εἶδομεν. Ἡ μονὴ τοῦ ὁσίου Γεωργίου παρουσιάζει πολλὰς ἀναλογίας πρὸς τὴν τελευταίαν ταύτην μονὴν. Ἐκτίσθησαν τὴν ἰδίαν περίπου ἐποχὴν ἐπὶ παλαιότερων μονῶν, ἀνεκηρύχθησαν αὐτοδέσποτοι διὰ χρυσοβούλλων καὶ σιγιλλίων καὶ κατέστησαν μεγάλοι, πλούσιοι καὶ περιώνυμοι. Ἡ μονὴ τοῦ ὁσίου Γεωργίου φαίνεται ὅτι συνεστήθη διὰ βασιλικῆς δωρεᾶς. Τὸ πατριαρχικὸν ὑπόμνημα τοῦ 1324 ἔλεγεν· «ὅπως μὲν συνέστη τὴν ἀρχὴν καὶ περιφανείας ὅπως εἶχε καὶ λαμπρότητος καὶ ὄσοις ἐκόμα τοῖς ἀγαθοῖς φθάνει διεξιόντα τρανότερον τὰ προσόντα τούτῳ (τῷ μοναστηρίῳ) παλαιγενῆ δικαιώματα». Ἡ μονὴ ἠννοήθη διὰ τῆς ἐκδόσεως χρυσοβούλλου, εἰς τὸ ὁποῖον διελαμβάνετο, ὡς συνήθως, ἡ βασιλικὴ ἐπιχορήγησις καὶ διὰ τοῦ ὁποίου ἀνεκηρύσσετο αὐτοδέσποτος καὶ αὐτόνομος.

Ἡ μονὴ τοῦ ὁσίου Γεωργίου ἠννοήθη καὶ δι' ἄλλων μεταγενεστέρων τίτλων. Κατὰ τὰ ὡς ἄνω πατριαρχικὰ ἔγγραφα ἡ μονὴ ἐκέκτητο βασιρικὰ χρυσοβούλλα καὶ πατριαρχικὰ ὑπομνήματα, ἐξασφαλίζοντα εἰς αὐτὴν ὡσαύτως τὴν τελείαν αὐτονομίαν καὶ ἀνεξαρτησίαν.

Ἡ μονὴ τοῦ ὁσίου Γεωργίου ἰδρύθη πρὸς τιμὴν ἑνὸς ἐκ τῶν δύο ὁσίων Γεωργίων, ἀρχιεπισκόπων Μυτιλήνης, οἱ ὁποῖοι κατὰ σύμπτωσιν ἔζησαν ἀμφοτέροι κατὰ τοὺς χρόνους τῆς εἰκονομαχίας καὶ ἠγωνίσθησαν κατὰ τὴν δευτέραν περίοδον αὐτῆς (813-843) ὑπὲρ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς Ὁρθοδοξίας²⁰⁰. Ἔχομεν δὲ τὴν γνώμην ὅτι ἐτιμᾶτο εἰς τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ τῶν τριῶν ὁσίων ἀδελφῶν καὶ Πατέρων τῆς Μυτιλήνης Γεωργίου²⁰¹, ὅστις ἀπέθανε κατὰ τὸ ἔτος 845 ἢ 846²⁰².

Φαίνεται ὅτι ἡ μονὴ αὕτη ἰδρύθη εἰς τὴν θέσιν ἄλλης παλαιότερας, τῆς μονῆς τῆς Θεοτόκου, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἰδρύσει ὁ ἀδελφὸς τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ὁ ὄσιος Συμεὼν ὁ Στυλίτης²⁰³. Εἰς ταύτην ἐνεταφιάσθησαν ἀμφοτέροι οἱ ἀδελφοὶ οὗτοι καὶ κατετέθη τὸ ἱερὸν λείψανον καὶ τοῦ πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ των, Δαβίδ. Εἰς τὴν θέσιν τῆς μονῆς ὑπῆρχεν ἀρχικῶς ὁ ναὸς τῆς Θεοτόκου, ἐπονομαζόμενος «Μέλος», ἐνθα ὁ στυλίτης Συμεὼν διεξήγαγε τὸν ἀσκητικὸν ἀγῶνά του ἐπὶ στύλου²⁰⁴. Κατὰ τὸν Βίον τῶν ὁσίων Πατέρων ὁ ναὸς οὗτος ἦτο πολὺ πλησίον τοῦ νοτίου λιμένος τῆς Μυτιλήνης. Νομίζομεν λοιπὸν ὅτι ἡ μονὴ τῆς Θεοτόκου μετονομασθεῖσα ἀφιερῶθη εἰς τὸν περιφανέστερον ἐκ τῶν ὁσίων ἀδελφῶν, τὸν Γεώργιον καὶ ὅτι ἡ ἀκριβὴς θέσις τῆς μονῆς τοῦ ὁ-

200. Φουντούλη, Οἱ ἅγιοι Γεώργιοι ἀρχιεπίσκοποι Μυτιλήνης, Ἀθήναι 1959, σ. 20 ἔξ.

201. Φουντούλη ἔ. ἀ. σ. 20, 28. Τοῦ ἰδίου, Οἱ ὄσιοι αὐτάδελφοι σ. 15.

202. Φουντούλη Οἱ ἅγιοι Γεώργιοι σ. 24.

203. Φουντούλη, Οἱ ὄσιοι αὐτάδελφοι σ. 10, 14, 15, 33, 40, 51.

204. Φουντούλη, Οἱ ὄσιοι αὐτάδελφοι σ. 11, 24, 49, 54.

σίου Γεωργίου πρέπει νὰ ἀναζητηθῆ παρὰ τὸν νότιον λιμένα τῆς πόλεως²⁰⁵. Ἡ θέσις αὕτη εἶναι ἀπολύτως σύμφωνος πρὸς τὰς πληροφορίες τῶν πατριαρχικῶν ἐγγράφων περὶ τῆς θέσεως τῆς μονῆς. Οὕτως ἡ συνοδικὴ ἀπόφασις τοῦ ἔτους 1256 λέγει ὅτι ἡ μονὴ τοῦ ὁσίου Γεωργίου εὐρίσκετο ἐξαιρετικῶς πλησίον τῆς μητροπόλεως²⁰⁶. Ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ δὲ γράμματος τοῦ ἔτους 1395 πληροφοροῦμεθα ὅτι ἦτο πλησίον τῆς ὑποκειμένης εἰς αὐτὴν μονῆς τῶν ὁσίων Πατέρων καὶ ὅτι ἡ τελευταία αὕτη, ὡς καὶ τὰ λοιπὰ μετόχια τῆς μονῆς τοῦ ὁσίου Γεωργίου, ἦσαν «προάστεια»²⁰⁷.

205. Πιθανότατα εὐρίσκετο νοτίως τοῦ λιμένος ἐντὸς δηλ. τῆς περιοχῆς, ἡ ὁποία μέχρι τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἔφερε τὸ ὄνομα «Ἐπτὰ Μοναστηρέλλια» (Π. Σαμάρρα, Ἡ Μυτιλήνη στὸν ΙΘ' αἰῶνα, «Λεσβιακά», δελτίον τῆς Ἑταιρείας Λεσβιακῶν Μελετῶν, τ. 3, 1959, σ. 13). Τινὲς ὅμως νομίζουν ὅτι ὁ τάφος καὶ ἡ μονὴ τοῦ ὁσίου Γεωργίου ἦσαν εἰς τὴν θέσιν «Τρία Κυπαρίσσια» ἢ «Σαρῆ Μπαμπᾶ», ἔπου ὁ ναῖσκος τοῦ ἁγίου Ἰωάννου· βλ. Ε. Δράκου, Ἄγιολογία τῆς Λέσβου, Δράμα 1928, σ.15. Καρυδώνη ἔ. ἀ. σ. 218. Κλεομβρότου, Συνοπτ. Ἱστορία, «Ὁ Ποιμὴν» τ. 4 (1936) σ. 54, 65. Ἰακώβου πρωτοσ., Ὁ ὁσίος Γεώργιος, «Ὁ Ποιμὴν» τ. 8 (1940) σ. 43. Ἰακώβου, μητρ. Σισανίου, Ὁ ἅγιος Γεώργιος, «Λεσβιακὲς σελίδες 1950» σ. 25. Σωτηρίου, Λεσβιακὴ ἀγιολογία, Μυτιλήνη 1958, σ. 100-101.

206. «Καὶ μάλιστα' ἔτι καὶ πλησίον ἐνίδρυται τῆς κατ' ἐμὲ μητροπόλεως» (Acta τ. 1 σ. 120).

207. Acta τ. 2 σ. 264, 265.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Γ'.

Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ

α) Αύθαιρετος κατάληψις μοναστηρίων Μηθύμνης.

Ἐδημοσιεύθη πολὺ ἐνδιαφέρουσα ἀπόφασις τῆς συνόδου τῆς βῆς Ἀπριλίου τοῦ 1331¹, ἡ ὁποία ὑπὸ τὸν πατριάρχην Ἡσαΐαν συνεδρίαζεν «ἐν τοῖς κατὰ τὸν ἅγιον Θεοφύλακτον κελλίοις αὐτοῦ». Τὸ περιεχόμενον τῆς ἀποφάσεως ἔχει ὡς ἐξῆς: Ὁ μητροπολίτης Μηθύμνης², ὁ ὁποῖος παρεκάθητο εἰς τὴν σύνοδον, «πολλάκις μετὰ περιπαθείας» ἀνέφερον, ὅτι οἱ μοναχοὶ τῆς σεβασμίας μονῆς τοῦ Καλέως κατέλαβον καὶ ἰδιοποιήθησαν ἐκ τῶν μοναστηρίων του τέσσαρα, ἤτοι τὰ μοναστήρια τοῦ ἀγίου Νικολάου³, τῆς Καλῆς Λαγκάδος⁴, τῆς Ξηροκάστρου⁵ καὶ τῆς Μυρσίνης⁶ καὶ ὅτι ἐπορίσθησαν διὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο χρυσόβουλλον τοῦ αὐτοκράτορος (Ἀνδρονίκου Γ') κατόπιν ψευδοῦς ἀναφορᾶς, χρησιμοποίησαντες πρὸ τῆς ἐκδόσεως τούτου δύο ἐκ τῶν κληρικῶν τῆς μητροπόλεως Μηθύμνης, δηλ. τὸν σακελλάριον καὶ τὸν πρωτέδικον, τοὺς ὁποίους ἐπεισαν μὲ ὑποσχέσεις καὶ ἔλαβον παρ' αὐτῶν «ἐκδοτήριον γράμμα» διὰ τὸ μοναστήριον τοῦτο, ἄνευ τῆς γνώσεως τοῦ μητροπολίτου. Ἐπίσης ἀνέφερον ὁ ἴδιος μητροπολίτης, ὅτι καὶ οἱ μοναχοὶ τῆς σεβασμίας μονῆς τῶν Ὁδηγῶν κατέλαβον καὶ ἰδιοποιήθησαν τὸ μοναστήριον τοῦ Κρυοκόπου⁷, οἱ δὲ μοναχοὶ τῆς μονῆς τοῦ «κυροῦ Ἀθανασίου» τὸ τῆς ἀγίας Θεο-

1. Acta τ. 1 σ. 164-167. Βλ. Δελῆ, Οἱ Γατελοῦζοι ἐν Λέσβῳ, Ἀθῆναι 1901, σ. 71. Καρυδώνη, ἔ. ἀ. σ. ιστ'-ισ'.

2. Ἀπὸ τοῦ 1315 μέχρι τοῦ 1345, ὡς τοιοῦτος μνημονεύεται ὁ Μαλαχίας (Acta τ. 1 σ. 8 κ.λ.π. Καρυδώνη ἔ. ἀ. σ. 230. Δράκου, Μελέτη ἐπὶ τῆς Ἱστορίας τῆς ἐκκλησίας τῆς Λέσβου, Δράμα 1928, σ. 13. Γερμανοῦ μητροπολίτου Σάρδεων, Ὁ ἐπισκοπικὸς κατάλογος τῆς ἐκκλησίας Μηθύμνης, «Δελτίον» τ. 10, 1938, σ. 90-91).

3. Δὲν εἶναι γνωστὴ ἡ θέσις του. Αὕτη πρέπει νὰ ἀναζητηθῆ πλησίον τῶν θέσεων τῶν δύο ἐπομένων μοναστηρίων. Ἴσως ἦτο εἰς τὴν δεξιᾶν ὄχθην τῆς βαθείας χαράδρας «Ποταμιά» μεταξὺ Καλλονῆς καὶ Ἀνεμιότιας καὶ πλησίον τῆς τοποθεσίας «Μπουρνάρ», ἔνθα σώζονται λείψανα χριστιανικοῦ ναοῦ, ὁ ὁποῖος κατὰ τινὰ παράδοσιν ἐτιμᾶτο ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἀγίου Νικολάου.

4. Ἰ. Μουτζούρη, Ὁ ἀσκητικὸς βίος εἰς τὴν Λέσβον, Μυτιλήνη 1963, σ. 16.

5. Ἰ. Μουτζούρη, Μεσαιωνικὰ κάστρα τῆς Λέσβου, Μυτιλήνη 1962, σ. 16-17.

6. Ἦτο εἰς τὴν θέσιν τῆς ἐν ἐνεργείᾳ σήμερον γυναικειᾶς μονῆς Παναγίας τῆς Μυρσινιώτισσας παρὰ τὴν Καλλονήν.

7. Βῆρίσκειτο ΝΑ τῆς σημερινῆς Ἀντίσσης εἰς ἀπόστασιν 3/4 τῆς ὥρας. Βλ. Γαβριήλ, Περιγραφή τῆς Λέσβου, ἐκδ. Φουντούλη, Ἀθῆναι 1960, σ. 42. Α. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, Μυροειδὲς βιβλ. Παρ/μα 15ου τόμου σ. ιε'. Καρυδώνη ἔ. ἀ. σ. 100, 161. Κλεομβρότου, Συνοπτ. Ἱστορία «Ὁ Ποιμὴν» τ. 4 (1936) σ. 66 τ. 5 (1937) σ. 150. Γερμανοῦ μητρ. Σάρδεων, Ἡ ἐκκλησία Μηθύμνης, «Δελ-

φανοῦς⁸ καὶ ὁ «κῦρ Ζωσιμαῖς») τὸ ἐντὸς τοῦ κάστρου τῶν Ἁγίων Θεοδώρων μοναστήριον τῆς Ὁδηγητρίας⁹, καὶ τὸ ἐκτὸς αὐτοῦ μοναστήριον τὸ ἐπιλεγόμενον Βοῦρκος, προσέτι δὲ τὸ τῶν ἁγίων Πέντε¹⁰, τὸ εἰς τὴν ἐνορίαν τοῦ Κόρακος μοναστήριον τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου καὶ τὸ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ¹¹. Ὡσαύτως κατέλαβε καὶ ἡ μονὴ τῆς Κεχαριτωμένης τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγίου Γεωργίου τὸ ἐπιλεγόμενον τὸ Κρύον Νερόν¹², καθὼς καὶ τὸ Κλημάτιον¹³. Τῶν μοναστηρίων τούτων βεβαίως ὁ μητροπολίτης ἐπιθυμεῖ τὴν ἀνάκτησιν, ἐπειδὴ ὄντως κατεσχέθησαν διὰ παραλόγου καὶ ἀδίκου τρόπου ἀπὸ τοὺς εἰρημένους καὶ παρακαλεῖ περὶ τούτου. Ἐπειδὴ ὅμως, ὅπως εἶπομεν, ἐξεδόθη χάριν τῶν μοναχῶν τοῦ Καλέως¹⁴ σεπτὸν χρυσόβουλλον, ἀπεφασίσθη ὑπὸ τῆς συνόδου νὰ ἀκουσθῶσι καὶ αὐτοί, ἐὰν ἔχωσι νὰ προτείνωσι καὶ νὰ εἰπωσί τι. Εἰδοποιήθη λοιπὸν ὁ ἡγούμενος τῆς μονῆς Ἰλαρίων νὰ δώσῃ ἀπάντησιν εἰς τὸ συνοδικὸν δικαστήριον, εἰς τὸ ὁποῖον πραγματικῶς μετέβη καὶ ἀπήντησε μετὰ τινων μοναχῶν τῆς μονῆς, κατόπιν δὲ ἐξετάσεως ἀπεδείχθη ὅτι τὸ ὡς ἄνω χρυσόβουλλον ἐπορίσθησαν κατόπιν ψευδοῦς ἀναφορᾶς των. Ἀνεβλήθη ὅμως ἡ λήψις ἀποφάσεως μέχρις ὅτου ἀνακοινωθῶσι ταῦτα καὶ εἰς τὸν βασιλέα. Τούτου δὲ γενομένου ἐπέτρεψεν ὁ βασιλεὺς διὰ μέσου τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ, τοῦ μεγάλου δομεστίκου, νὰ ἐκδικασθῇ ἡ ὑπόθεσις συνοδικῶς. Καὶ ἀφοῦ ἐκλήθη καὶ πάλιν εἰς τὸ δικαστήριον ὁ ἡγούμενος τῆς μονῆς Καλέως καὶ ἠρωτήθη καὶ πάλιν καὶ δὲν εἶχε νὰ εἴπῃ ἢ νὰ παρουσιάσῃ πρὸς δικαίωσιν

τίον» τ. 9 (1937) σ. 114. Φραγκέλλη, Τὸ μοναστήρι τοῦ Κρεωκόπου, «Λεσβιακὰ» τ. 3 (1959) σ. 82-91.

8. Βλ. Μουτζούρη, Ὁ ἀσκητικὸς βίος σ. 15.

9. Ἦτο εἰς τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας Ἀντίσσης. Βλ. Μουτζούρη, Μεσαιων. κάστρα σ. 18-19.

10. Ἦτο πλησίον τοῦ χωρίου Φτερούντα. Βλ. Μουτζούρη, Ὁ ἀσκητικὸς βίος σ. 11 ἐξ.

11. Πρέπει νὰ ἀναζητηθῶν εἰς τὴν περιφέρειαν τῶν χωρίων Ἀργένου, Χάλικος, Σουκαμιάς, Κλειοῦς, Κάπης καὶ Μανταμάδου (Μουτζούρη, Μεσαιων. κάστρα σ. 20-21). Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ ταυτίζονται πρὸς τὴν μονὴν Ὑψηλοῦ καὶ τὴν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας μονὴν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ εἰς θέσιν «Ψίνια» τοῦ Κάμπου Ἐρεσοῦ. Περὶ αὐτῶν βλ. Ἀναγνώστου, Λεσβιάς σ. 150. Δαυίδ, Ἐπιγραφαὶ Ἐρεσοῦ σ. 18, 29. Α. Παπαδ. Κεραμέως ἔ. ἀ. σ. 10. Κλεομβρότου ἔ. ἀ. «Ὁ Ποιμὴν» τ. 4 (1936) σ. 67, 93· τ. 5 (1937) σ. 151, 152. Φραγκέλλη ἔ. ἀ. σ. 82. Ἀνέκδοτος ἐκθεσις τοῦ ἡγουμένου τῆς μ. Λειμῶνος Κυπριανοῦ (1898), «Λεσβιακὰ» τ. 3 (1959) σ. 93.

12. Βλ. Α. Παπαδοπούλου Κεραμέως ἔ. ἀ. σ. 3. Κλεομβρότου, «Ὁ Ποιμὴν» τ. 4. (1936) σ. 67.

13. Δράκου, Μελέτη ἐπὶ τῆς Ἱστορίας τῆς ἐκκλησίας τῆς Λέσβου, Δράμα 1928, σ. 14. Κλεομβρότου αὐτόθι, Φραγκέλλη αὐτόθι.

14. Μεγάλῃ μονῇ τιμωμένη παλαιότερον ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου, ἔπειτα δὲ τοῦ τιμίου Προδρόμου καὶ εὐρισκομένη ἐπὶ τῆς νήσου «Μεγαλονήσιον» Β. τῆς ἐν τῷ Εὐδξεινῷ πόντῳ καὶ ἐπὶ τῆς Θωρακικῆς παραλίας Σωζοπόλεως. Βλ. Acta τ.1 σ. 298· τ.2 σ. 67. Σακελιώνας, ΔΙΕΕ τ. 2 (1887) σ. 609-621.

του παρὰ μόνον τὸ σεπτὸν χρυσόβουλλον καὶ τὸ γράμμα τῶν κληρικῶν τῆς μητροπόλεως Μηθύμνης, ἀφοῦ συνδισκέφθη ὁ πατριάρχης μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἀρχιερέων, ἐξέδωκε τὴν κατωτέρω ἀπόφασιν. Ἐπειδὴ κατέλαβον τὰ μοναστήρια οἱ μοναχοὶ τοῦ Καλέως, ἄνευ τῆς γνώμης καὶ ἀδείας τοῦ μητροπολίτου Μηθύμνης, νὰ ἐπανέλθωσι ταῦτα εἰς τὴν ἐκκλησίαν Μηθύμνης κανονικῶς καὶ νὰ κρατῶνται ὑπ' αὐτοῦ καὶ νὰ διεξάγονται παρ' αὐτοῦ αἱ ὑποθέσεις τῶν κατὰ τὰς διατάξεις τῶν ἱερῶν κανόνων.

Κατὰ τὸν ἴδιον δὲ τρόπον νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν Μηθύμνης καὶ ὅσα μοναστήρια κατέχουν καὶ οἱ μοναχοὶ τῆς μονῆς τῶν Ὀδηγῶν¹⁵ καὶ οἱ τῆς τοῦ κυρ Ἀθανασίου¹⁶, καὶ οἱ τῆς Κεχαριτωμένης¹⁷, καὶ ὁ κυρ Ζωσιμᾶς καὶ οἰοσδήποτε ἄλλος συμβαίνει νὰ κατέχη ἄλλο μοναστήριον τῆς ἰδίας ἐκκλησίας, ἄνευ ἀρχιερατικῆς ἐκδόσεως», ἐπειδὴ, ὡς γνωστόν, οἱ ἱεροὶ κανόνες δὲν ἐπιτρέπουν εἰς οὐδένα ἄνευ τῆς ἀρχιερατικῆς θελήσεως καὶ ἀδείας νὰ ὑποτάσῃ μοναστήριον. Ὅθεν ὀφείλουν εἰς τὸ ἐξῆς καὶ αὐτοὶ οἱ μοναχοὶ τῆς σεβασμίας μονῆς τοῦ Καλέως καὶ οἱ εἰρημένοι ἕτεροι μοναχοὶ τῶν ὡς ἄνω μονῶν καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι νὰ ἀποσυρθοῦν ἐκ τῶν κατεχομένων παρ' αὐτῶν μοναστηρίων τῆς ἐκκλησίας Μηθύμνης καὶ νὰ ἀπόσχωσιν αὐτῶν τελειῶς καὶ οὐδόλως εἰς τὸ μέλλον νὰ οἰκιοποιηθῶσιν αὐτά, ἄνευ τῆς ἀδείας τοῦ τοπικοῦ ἀρχιερέως, διότι ἀπειλεῖται βαρῦτατον ἐπιτίμιον δι' ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος θὰ ἐτόλμα, οἰοσδήποτε καὶ ἂν ἦτο, νὰ ἀντιποιεθῆ μοναστήριόν τι τῆς ἐκκλησίας ταύτης, ἄνευ συγκαταθέσεως τοῦ μητροπολίτου αὐτῆς. Καὶ διὰ νὰ μὴν περιπέσῃ τις εἰς τοιοῦτον

15. Ἀναφέρεται κατὰ τὸν 13ον καὶ 14ον αἰῶνα ὡς μονὴ Κων/πόλεως (Acta τ. 1 σ. 340, 380. Νικητὰ Χωνιάτου, Περὶ Ἰσαακίου Ἀγγέλου 1,7· ἔκδ. Βόννης σ. 497. Γεωργ. Παχυμέρη, Περὶ Μιχ. Παλαιολόγου 5,24· ἔκδ. Βόννης 1, 402. Περὶ Ἀνδρον. Παλαιολόγου 2,24· ἔκδ. Βόννης 2,122, 123, 580. Ἰωάν. Καντακουζηνός I, 557· ἔκδ. Βόννης 2,40. Νικηφ. Γρηγορά, Ἱστορία 11,9,12,2· ἔκδ. Βόννης 1, 555, 559. 2, 576). Ἐκεῖτο «πρὸς τὰ κατὰ τὴν Προποντίδα θαλάσσια τεῖχη καὶ ἦτο ἀνδρῶν· ἐγεινίαζε δὲ μετὸν Ἰππόδρομον καὶ μετὸ Τσικανιστήριον τοῦ Παλατίου». (Σκ. Βυζαντίου, Ἡ Κων/πολις, Ἀθήναι 1851, τ. 1 σ. 184 ἐξ.). Ἐκτίσθη ὑπὸ τῆς Πουλχερίας πρὸς τιμὴν τῆς Θεοτόκου καὶ ἀνήκεν εἰς τὸ πατριαρχεῖον Ἀντιοχείας (Παπαδοπούλου, Ἡ κατάσταση τῆς Ὀρθοδ. ἐκκλησίας Ἀντιοχείας, ΕΒΕΣπ. τ. 12, 1937, σ. 131, 132, 135 ἐξ.).

16. Ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ κτήτορος αὐτῆς πατριαρχοῦ Ἀθανασίου (1289-1293, 1303-1309), ὅστις ἀπεσύρθη δις εἰς αὐτήν, ὡς καὶ ὁ πατρ. Κάλλιστος. Ἦτο διπλῆ μονὴ ἐκ μοναχῶν καὶ μοναστριῶν. Ὁ πατριάρχης διὰ νὰ θέσῃ τέρμα εἰς διχονοίας μεταξὺ αὐτῶν διεχώρισε τὰς μονὰς καὶ τὰ κτήματά των (Νικηφ. Γρηγοράς 6, 7, 7,3· ἔκδ. Βόννης 1, 216, 258. 2, 191). Σιγίλλιον τούτου λέγει ὅτι οἱ μοναχοὶ ἔλαβον κτήμα ἐν Μυστιλῆνι, αἱ δὲ μοναχοὶ τὸ ἐν Παιδεστώ (Acta τ. 2 σ. 80,83). Εὑρίσκετο εἰς ὕψωμα τῆς Κων/πόλεως, ἐγγὺς τοῦ Εηρολόφου, ὅστις ἦτο εἰς τὸ ΝΑ τμήμα τοῦ τεύχους τοῦ Μ. Κων/τινοῦ (Janin, La Géographie Ecclesiastique τ. 3 σ. 14).

17. Εὑρίσκετο εἰς Κων/πολιν. Περὶ τῆς αὐτοδεσπότου μονῆς ταύτης ἔγινε λόγος εἰς τὸ Β' κεφάλαιον.

βάρος προτρέπονται οἱ κατέχοντες τὰ μοναστήρια νὰ ἀπόσχωσι τούτων καὶ νὰ ἀφήσωσιν ἀνεμπόδιστον καὶ ἀνενόχλητον τὴν ἐκκλησίαν Μηθύμνης. Ἀλλὰ καὶ ὅσοι δι' ἀρχιερατικῶν γραμμάτων ἔτυχε νὰ κατέχωσι μοναστήρια τῆς ἐκκλησίας ταύτης καὶ αὐτοὶ ὀφείλουσι νὰ προνοῶσι προηγουμένως περὶ τῆς καλῆς καταστάσεως αὐτῶν καὶ νὰ μὴν ἀφήνωσι νὰ περιέρχωνται ταῦτα εἰς χειροτέραν κατάστασιν, ἕνεκα τῆς ἀμελείας των, ἔπειτα νὰ ὑπακούωσι καὶ νὰ ὑποτάσσωνται, ὡς ἀρμόζει, εἰς τὸν κατὰ τόπον ἀρχιερέα καὶ ἐπ' οὐδενὶ τῶν ἀνηκόντων εἰς αὐτὸν κανονικῶν δικαίων νὰ ἀδικῶσιν αὐτόν, εἰδ' ἄλλως ἐπιτρέπεται εἰς αὐτὸν νὰ ἐξωθῇ τούτους ἐκ τῶν μοναστηρίων καὶ νὰ ἐπαναφέρῃ ταῦτα εἰς τὴν κατ' αὐτὸν ἐκκλησίαν. Τοῦτο δὲ πρέπει νὰ ἐφαρμόζηται καὶ εἰς τὰς ἄλλας ἐκκλησίας, διότι παρατηρεῖται ὅτι ἐπεκράτησε («πρᾶγμα ἐπιχωριάσαν») εἰς τὰς ἐκκλησίας μία κατάστασις παράλογος καὶ ξένη τῶν ἱερῶν κανόνων· ἀφαιροῦνται δηλ. τινὰ ἐκ τῶν μοναστηρίων καὶ γίνονται ἀντικείμενα ἐκμεταλλεύσεως, χωρὶς τὴν συγκατάθεσιν καὶ τὴν ἀρχιερατικὴν ἄδειαν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι πολὺ δίκαιον νὰ ἐκλείψῃ.

Ἐπειδὴ δὲ ἐπρόλαβον καὶ «οἱ εἰς τὸ Κρίτζος μοναχοί»¹⁸ καὶ κατέλαβον, παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ ἀρχιερέως, ἄλλα τρία μοναστήρια, ἦτοι τὸ τοῦ Σωτήρος Χριστοῦ, τὸ τοῦ Κεραμεῶνος καὶ τὸ τῶν ἀγίων Θεοδώρων¹⁹, εἰς τὸ ὁποῖον, ὡς γνωστὸν, («ἐξ οἰκονομίας») τῶν μοναχῶν τῶν εἰς τὸ Κρίτζος ἐξεδόθη κατὰ βασιλικὴν διαταγὴν γράμμα τοῦ ἀρχιερέως καὶ ἐπειδὴ ὁ μητροπολίτης Μηθύμνης παρεκάλεσε καὶ περὶ αὐτῶν τῶν μοναστηρίων, ἦτο μὲν δυνατὸν νὰ δικαιωθῇ ἀμέσως καὶ δι' αὐτά, διὰ νὰ προσλάβῃ καὶ ταῦτα ἐπίσης, ἀνεβλήθη ὅμως τοῦτο, μέχρις ὅτου ὁ μητροπολίτης Μηθύμνης ἀναφέρῃ τὰ περὶ αὐτοῦ εἰς τὸν αὐτοκράτορα, ἀφοῦ δὲ γίνῃ τοῦτο καὶ διαταχθῇ τις νὰ δώσῃ προμηθείας ἐξ ἄλλου μέρους εἰς τοὺς ἐν τῷ κάστρῳ τούτῳ μοναχοὺς τοῦ Κρίτζους, νὰ ἀπομακρυνθῶσι καὶ αὐτοὶ τελείως τῶν μοναστηρίων τούτων καὶ νὰ ἀπέχωσιν ἕκτοτε ἐξ αὐτῶν, διότι παραλόγως κατ' ἀρχὴν κατελήφθησαν παρ' αὐτῶν τὰ μοναστήρια ταῦτα. Μέχρις ὅτου ὅμως γίνωσι ταῦτα, δεόν νὰ λαμβάνῃ γινῶσιν διὰ πᾶσαν μελλοντικὴν ἐνέργειαν τῶν καταλαβόντων ταῦτα μοναχῶν καὶ νὰ συγκατατίθῃται εἰς αὐτὴν ὁ οἰκεῖος μητροπολίτης, νὰ μεταφέρωσι δὲ οὗτοι ἐκ τῆς μονῆς ἐν γινώσει καὶ τοῦ μητροπολίτου, ὅσας ἐκ τῶν προσόδων αὐτῶν πρόκειται ν' ἀποκομίσωσι τὸ δὲ ἀπομένον νὰ ἐξοδεύωσι καὶ αὐτὸ ἐν γινώσει τοῦ μητροπολίτου εἰς τὴν περιποίησιν καὶ διοργάνωσιν καὶ βελτίωσιν τῶν μοναστηρίων τούτων. Προσέτι ὅμως ὀφείλουσι νὰ ἀποδίδωσιν εἰς αὐτὸν

18. Κατὰ πατρ. ἔγγραφον (1370) ἦτο ἐν Μαγνησίᾳ τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἐτιμᾶτο εἰς τὸ ὄνομα τῆς Θεοτόκου (Acta τ. 1 σ. 539. Κα ρ υ δ ὶ ν η ἔ. ἀ. σ. ισ').

19. Τὰ ὀνόματα καὶ τῶν τριῶν μονῶν ἀπαντοῦν σήμερον ὡς τοπωνύμια τῆς περιφερείας Καλλονῆς (Κλεομβρότου, «Ὁ Ποιμὴν» τ. 4. 1936, σ. 67, παρ.) Ὁ Φραγκέλλης (ἔ.ἀ. σ. 82) προτείνει διὰ τὸ μοναστήριον τοῦ Κεραμεῶνος τὴν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ὀρδύμου θέσιν «Κέραμος».

καὶ τὰ κανονικῶς ἀνήκοντα εἰς αὐτὸν δίκαια δηλ. νὰ ἀναφέρονται εἰς αὐτόν, νὰ μνημονεύωσι τὸ ὄνομά του, νὰ διεξάγωνται αἱ πνευματικαὶ ἀνακρίσεις ὑπ' αὐτοῦ καὶ νὰ πληρώνωσι τὸ προσδιωρισμένον κανονικόν, ἐπίσης καὶ ὅ,τι συνηθίζεται νὰ δίδηται παρ' αὐτῶν εἰς τὴν ἐπὶ μέρους ἐκκλησίαν, ὀφείλοντες νὰ γνωρίζωσιν ὅτι, ἐὰν ἀποστερήσωσι τι ἐκ τῶν δικαίων τούτων τὸν τοπικὸν ἀρχιερέα καὶ δὲν ὑπακούσωσιν εἰς αὐτόν, θὰ ἀφαιρεθῶσι τὰ μοναστήρια ταῦτα δικαίως καὶ θὰ ἔχη τὸ δικαίωμα ὁ μητροπολίτης οὗτος, ἐφ' ὅσον ἐκεῖνοι δὲν πειθαρχοῦν, νὰ κρατήσῃ αὐτὰ καὶ νὰ τοὺς ἀποβάλλῃ ἐξ αὐτῶν, συμφώνως πρὸς τοὺς ἱεροὺς κανόνας.

Ἡ συνοδικὴ ἀπόφασις αὕτη εἶναι ἐξόχως ἐνδιαφέρουσα, ὅχι μόνον διότι δίδει πληροφορίας περὶ δέκα ἐξ μοναστηρίων τῆς μητροπόλεως Μηθύμνης καὶ περὶ ἄλλων μεγάλων μονῶν, ἀλλὰ καὶ διότι δίδει ἐναργεστάτην καὶ γενικωτέραν εἰκόνα τῆς καταστάσεως τῶν μοναστηρίων κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ πατριάρχου Ἡσαίου (1323-1333). Παρὰ ταῦτα προτάσσεται τῆς ἀποφάσεως ἡ πληροφορία: «τὸ παρὸν ἀνεγνώσθη καὶ ἐξητάσθη ἀκριβεῖ βασάνῳ καὶ ἐρεύνη δοθὲν καὶ ἀπεδείχθη καὶ ἀνεφάνη ψευδὲς καὶ πεφαλτζευμένον καὶ πάντῃ ἀνατετραμμένον». Ὁ χαρακτηρισμὸς ὅμως οὗτος ὡς «ψευδοῦς καὶ πεφαλτζευμένου» πιθανὸν νὰ ἀνεφέρετο εἰς ἔγγραφον, τὸ ὁποῖον προηγεῖτο τῆς παρούσης ἀποφάσεως, ἢ ὁποῖα ἀπεσπάσθη «ἐκ τῶν ἡμερησίων συνοδικῶν πρακτικῶν». Ἄγνωστον δὲ διατὶ οἱ ἐκδότηι δὲν προέταξαν τοῦτο. Τοῦναντίον αἱ ἐν αὐτῇ πληροφορίαι ἐλέγχονται οὐχὶ ἀνακριβεῖς. Ἀναφέρονται δὲ αὗται εἰς τὴν αὐθαίρετον κατάληψιν μοναστηρίων τῆς μητροπόλεως Μηθύμνης ὑπὸ μεγάλων μονῶν καὶ εἰς τὴν συνήθειαν τῆς δι' ἐκ δ ὅ σ ε ω ς παραχωρήσεως μοναστηρίων.

Τὰ ὡς ἄνω καταληφθέντα ὑπὸ μεγάλων μονῶν μοναστήρια εὐρίσκοντο μακρὰν τῆς μητροπολιτικῆς ἑδρας, τοιαύτη δὲ ἦτο εἰσέτι ἡ Μήθυμνα καὶ ὅχι ἡ Καλλονή. Τοῦτο δὲν φαίνεται νὰ εἶναι τυχαῖον. Ὁ μητροπολίτης Μηθύμνης δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὴν ἐπιτήρησιν ὅλων τῶν μοναστηρίων καὶ τῶν πλέον ἀπομεμακρυσμένων, διότι ἡ ἐπικοινωνία ὑπὸ τὰς τότε συνθήκας ἦτο δυσχερὴς καὶ τὰ μοναστήρια τῆς δικαιοδοσίας του ἦσαν πολλὰ. Οἱ κληρικοὶ δέ, οἱ ὅποιοι ἐροῦντο αὐτὸν εἰς τὸ ἔργον τῆς διοικήσεως τῶν μοναστηρίων, ὅπως ὁ σακελλάριος καὶ ὁ πρωτέδικος, παρεχώρουν τὰ ἀπομεμακρυσμένα μοναστήρια ταῦτα, ἐναντι ὑποσχέσεων καὶ ἀνταλλαγμάτων, εἰς ἄλλας μεγάλας μονὰς καὶ ἰσχυροὺς ἰδιώτας ἐν ἀγνοίᾳ αὐτοῦ. Χαρακτηριστικὸν ἐπίσης εἶναι ὅτι τὰ καταληφθέντα μοναστήρια εὐρίσκοντο, κατὰ τὸ πλεῖστον, πλησίον πεδινῶν καὶ παραγωγικῶν διαμερισμάτων τῆς νήσου.

β) Ὑπὸ κηδεμονίαν μοναστήρια.

1. Ἡ δωρεὰ ἐπὶ Παλασιολόγων.

Κατὰ τὴν ἀνωτέρω συνοδικὴν ἀπόφασιν πέντε μεγάλαι μοναὶ καὶ ὁ ἰ-

σχυρὸς Ζωσιμᾶς κατέλαβον τὰ μνημονευθέντα μοναστήρια τῆς μητροπόλεως Μηθύμνης τῇ συμπράξει κληρικῶν τινων αὐτῆς ἄνευ τῆς γνώσεως καὶ συγκαταθέσεως τοῦ μητροπολίτου Μηθύμνης. Οἱ καταλαβόντες τὰ μοναστήρια κατέστησαν κύριοι καὶ ἐξουσιασται αὐτῶν καὶ ἐκαρποῦντο αὐτά, ὁ δὲ μητροπολίτης Μηθύμνης ἀπεξενώθη τῶν ἐπ' αὐτῶν δικαίων αὐτοῦ. Πρόκειται λοιπὸν περὶ αὐθαιρέτου καταλήψεως μοναστηρίων καὶ ἀντικανονικῆς κατοχῆς αὐτῶν. Οὕτως εὐρισκόμεθα πρὸ παρανόμων ἐνεργειῶν, αἱ ὁποῖαι ἦσαν πολὺ συνήθεις κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα. Ἡ ὡς ἄνω συνοδικὴ ἀπόφασις λέγει: «πρᾶγμα ἐπιχωριάσαν ὀρῶμεν ταῖς ἐκκλησίαις παράλογον καὶ τῶν ἱερῶν κανόνων ἐκτός, ἀφαιροῦνται γάρ τινα αὐτῶν μοναστήρια καὶ καρπίζονται ταῦτα δίχα γνώμης καὶ θελήσεως ἀρχιερατικῆς, ὅπερ καὶ ἐκ μέσου γενέσθαι τῶν δικαιοτάτων ἐστίν».

Ἄξιον παρατηρήσεως ἐνταῦθα εἶναι ὅτι ἡ ἀνωτέρω συνοδικὴ ἀπόφασις, ἀντὶ τῆς αὐθαιρέτου καταλήψεως καὶ κατοχῆς τῶν μοναστηρίων, τῆς ἄνευ γνώσεως καὶ συγκαταθέσεως τοῦ οἰκείου μητροπολίτου, συνιστᾷ τὴν κανονικὴν «ἐκδοσιν» αὐτῶν, οὐδαμοῦ δὲ συνιστᾷ τὴν διὰ δωρεᾶς παραχώρησιν αὐτῶν. Τὸ τοιοῦτον δὲν φαίνεται νὰ εἶναι ἄνευ σημασίας, διότι αἱ μὲν δωρεαὶ μοναστηρίων εἶχον καταστῆ θεσμὸς διὰ τὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὸ παρελθόν, ἡ δὲ συνήθεια τῆς παραχωρήσεως μοναστηρίων δι' ἐκδόσεως ἀτονεῖ ἀπὸ τοῦ 10ου σχεδὸν αἰῶνος, ἦτο δὲ εἰς πολλὰς περιπτώσεις ἡ ἐκδοσις ἀπηγορευμένη δικαιοπραξία.

Μετὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ (1143-1180) ὁ θεσμὸς τῆς δωρεᾶς μοναστηρίων ἀρχίζει νὰ ἀτονῇ. Τοῦτο καθίσταται φανερὸν κυρίως ἐκ τοῦ ὅτι ἡ χρῆσις τῶν δηλωτικῶν τῆς δωρεᾶς ὄρων «δ ω ρ ε ἄ», «δ ω ρ ε ἱ σ θ α ι», «χ α ρ ι σ τ ι κ ἄ ρ ι ο ς» γίνεται σπανιωτέρα. Ἡ συμφωνία ἐπὶ τῆς μονῆς τῶν Κάτω Πτωμαίων (1225) καθιστᾷ μὲν φανεράν τὴν ἐπιβίωσιν τῆς συνηθείας κατὰ τὸν 13ον αἰῶνα, ἀποτελεῖ ὅμως φαίνεται σπανίαν περιπτώσιν δωρεᾶς κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Φραγκοκρατίας. Χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι τὰ τυπικὰ τῶν αὐτοδεσπότην μονῶν, ἰδίως ἀπὸ τοῦ 13ου αἰῶνος καὶ ἔπειτα, ἐνῶ μνημονεύουν διαφόρους ἄλλας δικαιοπραξίας, ἐφαρμοζόμενας ἐπὶ τῶν μοναστηρίων, δὲν ἀναφέρονται, ὅπως παλαιότερον, εἰς τὴν δωρεάν.

Ὁ θεσμὸς, λοιπὸν, τῶν δωρεῶν ἀτονεῖ. Ο ἰσχυρὸς δὲ τούτου συνδέεται μὲ τὴν εἰσαγωγὴν τῶν ἐπίσκοπικῶν δικαίων εἰς τὰς μονὰς. Εἶδομεν εἰς τὸ Β' κεφάλαιον, ὅτι, ὡς μᾶς πληροφορεῖ ὁ Βαλσαμῶν, ἡ μονή, εἰς τὴν ὁποίαν ἴσχυον τὰ ἐπίσκοπικὰ δίκαια ἔπρεπε νὰ διατηρῆται «ἐλεύθερα», καθ' ἑαυτὴν διεξαγομένη, ἀνεκποίητος καὶ ἀδ ὠ ρ η τ ο ς». Εἶδομεν ἐπίσης ὅτι τὰ ἐπίσκοπικὰ δίκαια ἤρχισαν νὰ εἰσάγονται εἰς τὰς μονὰς ἀπὸ τοῦ 12ου αἰῶνος. Δὲν εἰσῆχθησαν ὅμως τότε εἰς ὅλας. Πολλὰ ἐκ τῶν ὑπὸ ἀρχιερατικὴν ἐξουσίαν μονῶν «κατεξουσιάζοντο» ἀκόμη ὑπὸ τῶν οἰκείων ἀρχιερέων. Ἡ ἀρχιερατικὴ δὲ ἐξουσία ἐπ' αὐτῶν ἦτο ἀπόλυτος καὶ κυριαρχικὴ. Ἐπ' αὐτῶν βεβαίως εἶχε τὸ δικαίωμα τῆς διὰ δωρεᾶς παραχωρήσεως ὁ οἰκεῖος ἀρχιερεὺς.

Κατὰ τὸν 13ον ἕμως αἰῶνα γενικεῖται ἡ εἰσαγωγή τῶν ἐπισκοπικῶν δικαίων εἰς τὰς μονὰς καὶ οὕτω σὺν τῷ χρόνῳ αἱ μοναὶ καθίστανται ἀδώρητοι καὶ ὁ θεσμὸς τῶν δωρεῶν τείνει νὰ ἐξαφανισθῇ. Φαίνεται ὅτι αἱ περὶ τὰς δωρεὰς τῶν μοναστηρίων μεγάλαι αὐθαιρεσίαι καὶ ἡ ἐξ αὐτῶν σοβαρὰ ἀντίδρασις καὶ αἱ ἔντονοι διαμαρτυρίαι τῶν ζηλωτῶν τοῦ μοναχικοῦ βίου ὠδήγουν τὴν Ἐκκλησίαν εἰς ἀναθεώρησιν τῶν ἀντιλήψεων τῆς περὶ τῆς ἐπισκοπικῆς ἐξουσίας ἐπὶ τῶν μοναστηρίων καὶ τὴν εἰσαγωγὴν τῶν ἐπισκοπικῶν δικαίων εἰς αὐτά.

Αἱ μοναὶ λοιπὸν σὺν τῷ χρόνῳ καθίσταντο ἀδώρητοι διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν ἐπισκοπικῶν δικαίων εἰς αὐτάς. Αἱ ἀνάγκαι ἕμως αὐτῶν τούτων τῶν μοναστηρίων κατὰ κύριον λόγον πρὸς ἀνασύστασιν καὶ βελτίωσιν τῶν ἡνάγκαζον τὴν Ἐκκλησίαν νὰ τρέπηται πρὸς ἄλλας παραπλησίας καὶ συγγενεῖς δικαιοπραξίας. Οὕτως ὠδηγεῖτο αὕτη πρὸς τὴν ἐφορείαν, τὴν ἐπιτήρησιν, τὴν ἔνωσιν μονῶν καὶ τὴν ἐπίδοσιν ὅπως συμπεραίνομεν ἐκ τῶν τυπικῶν καὶ χρυσοβούλλων τῶν αὐτοδεσπότην μονῶν τοῦ 13ου καὶ 14ου αἰῶνος. Κατὰ τὸ πρὸ τοῦ 1280 συνταχθὲν τυπικὸν τῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους Αὐξεντίου μονῆς τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαῆλ ὁ αὐτοκράτωρ καὶ κτήτωρ αὐτῆς Μιχαῆλ Η΄ Παλαιολόγος θέλει τὴν μονὴν ταύτην «ἐλευθέραν ἀρχικοῦ καὶ πράγματος καὶ ὀνόματος ἦγον ἐφορείας, ἐπιτηρήσεως, πρὸς ἑτέραν ἐνώσεώς τε καὶ ἐπιδόσεως καὶ πάσης ἄλλης δυναστείας σεμνυνομένης τάχα τῷ τῆς κηδεμονίας ὀνόματι²⁰». Καὶ τὸ χρυσοβούλλον Ἀνδρονίκου Β΄ (1324) ἀπαγορεύει τὸ ἐν Βερροῖα μοναστήριον τοῦ Ἰωάννου Προδρόμου, τῆς Πέτρας, νὰ συναφθῇ μετ' ἑτέρου μοναστηρίου ἢ νὰ ὑπαχθῇ ὑπ' αὐτὸ ὡς μετόχιον ἢ νὰ δοθῇ πρὸς τινὰ ζητήσαντα τοῦτο διὰ νὰ τὸ κυβερνᾷ²¹. Εἰς τὰ ἀνωτέρω ἀξιοπαρατήρητον εἶναι ὅτι μεταξὺ τῶν ἐν χρήσει τότε πρὸς ἀνασύστασιν τῶν μοναστηρίων δικαιοπραξιῶν δὲν μνημονεύεται ἡ δωρεά.

2. Ἡ ἐφορεία καὶ ἡ ἐπίδοσις.

Διὰ τὴν ἀνασύστασιν καὶ βελτίωσιν τῶν μοναστηρίων εἰς πολλὰς περιπτώσεις ἀνετίθετο ἡ φροντίς καὶ προστασία αὐτῶν εἰς τοὺς ἐφόρους. Ἡ φροντίς καὶ λειτουργία αὕτη ὀνομάζεται ἐφορεία. Ἡ ἐφορεία δὲν καθιερώθη κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, ἀλλ' ἐχρησιμοποιεῖτο καὶ παλαιότερον. Τὸ τυπικὸν τῆς μονῆς τῆς Κεχαριτωμένης (1118) ἀπαγορεύει τὴν ἀνάθεσιν τῆς μονῆς ταύτης κατ' ἐφορείαν ἢ οἰκονομίαν ἢ ἐπιτήρησιν²². Ἡ οἰκονομία καὶ ἡ ἐπιτήρησις ἦσαν συναφεῖς ὑποχρεώσεις τοῦ ἀσχοῦντος τὴν ἐφορείαν τοῦ μοναστηρίου. Μετὰ τῆς ἐφορείας ἀνετίθετο συνήθως ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας καὶ ἡ

20. Dmitrievskij, Τυπικὰ τ. 1 σ. 773.

21. Regel, Χρυσόβουλλα σ. 10-13.

22. Acta τ. 5 σ. 332.

κ τ η τ ο ρ ί α τοῦ μοναστηρίου, οὕτω δὲ ὁ δεχόμενος καὶ ἀναλαμβάνων τὸ μοναστήριον καθίστατο κ τ ῆ τ ω ρ καὶ ἔφορος αὐτοῦ καὶ ἀπέκτα κτητορικά δικαιώματα ἐπ' αὐτοῦ. Τοῦτο ἦτο σύνηθες ἐπὶ τῶν Κομνηνῶν, δὲν ἔπαυσεν ὅμως καὶ ἀργότερον. Οὕτως ὁ πατριάρχης Φιλόθεος Α' (1361) ἐπαινεῖ τὸν Ἀλέξιον Σοφιανόν, ὁ ὁποῖος «ὑπὸ τῆς ἐνούσης αὐτῷ φιλοθέου γνώμης καὶ ἀγαθῆς προαιρέσεως» ἐδέχθη τὴν ἐφορείαν μονυδρίου τῆς Θεοτόκου τῆς Β α ρ α γ γ ι ω τ ί σ σ η ς. Οὗτος «βούλησιν κατὰ ψυχὴν ἀγαθὴν κεκτημένος καὶ τρέφων» θὰ ἐνεργήσῃ οὕτως ὥστε νὰ συστήσῃ καὶ βελτιώσῃ τοῦτο²³. Ὁ αὐτὸς πατριάρχης Φιλόθεος Α' (1365) προτρέπει τὴν μοναχὴν Μάρθαν, ἵνα καλῶς κυβερνᾷ τὴν μονὴν τῆς Π α υ σ ο λ ύ π η ς. Διὰ τοῦτο, λέγει, δίδονται τὰ ἐν αὐτῇ κτητορικά δίκαια διὰ νὰ φροντίζῃ διὰ παντὸς τρόπου ὑπὲρ τῶν μοναχῶν, «τῆς τοῦ ἱεροῦ ναοῦ συστάσεως» καὶ τῶν κτημάτων αὐτῆς, «ὥστε οἰκονομεῖν πάντα τὰ εἰς βελτίωσιν αὐτῶν ἐπὶ τὸ κρεῖττον»²⁴. Ὁ αὐτὸς πατριάρχης κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἀναθέτει «τῷ κῦρ Λουκᾶ... τὴν κτητορικὴν δικαίωσιν καὶ ἐφορείαν καὶ οἰκονομίαν τῶν ἐν τῷ Πτελεῶ εὐρισκομένων πατριαρχικῶν τριῶν μονυδρίων»²⁵. Ὁ ἴδιος (1369) παραδίδει εἰς τὸν ἱερομόναχον Μακάριον τὴν ἐν Μεσημβρίᾳ αὐτοκρατορικὴν καὶ πατριαρχικὴν μονὴν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Ἀ κ ρ ο π ο λ ί τ ο υ, ἀναθέτει αὐτὴν εἰς τὴν προστασίαν αὐτοῦ καὶ προτρέπει αὐτὸν «ἐφορᾶν καὶ διοικεῖν καὶ οἰκονομεῖν αὐτήν». Ὁφείλει δὲ οὗτος «ἐπιμέλειαν ποιεῖσθαι καὶ προνοεῖσθαι τῶν σὺν αὐτῷ εὐρισκομένων ψυχῶν καὶ πρὸς νομὰς ὁδηγεῖν αὐτάς σωτηρίας, ἐπιμελεῖσθαι τε καὶ τῆς συστάσεως τῶν προσόντων αὐτῇ καὶ βελτιώσεως καὶ τῆς εἰς κρεῖττον κατὰ τὸ δυνατὸν ἐπιδόσεως»²⁶. Τότε τὴν ἐφορείαν καὶ κτητορίαν τοῦ ἀγίου Γεωργίου ἐν Κ ά φ α, ἀνέθεσεν ὁ πατριάρχης Νεῖλος (1379-1388) εἰς ἑπτὰ ἐπιτρόπους, ἵνα διαχειρίζωνται τὰ πάντα «μετὰ συνειδήσεως καὶ φόβου Θεοῦ»²⁷. Ὁ πατριάρχης τέλος Ματθαῖος (1400), ἀναθέτων τὴν φροντίδα τῆς πατριαρχικῆς μονῆς τοῦ Β ά σ σ ο υ εἰς τινὰ, ὀρίζει «ὡς ἂν κατέχη αὐτὴν ἐφ' ὄρω τῆς ἰδίας ζωῆς καὶ φροντίξῃ καὶ ἐπιμελήτῃ τῆς συστάσεως αὐτῆς καὶ τῆς βελτιώσεως καὶ ἐπὶ τὸ κρεῖττον αὐξήσεως, ἐπιμελούμενος τῆς τε κτηματικῆς αὐτῆς ὑποστάσεως... διατηρουμένης παρ' αὐτοῦ τῆς πνευματικῆς ἐπιμελείας καὶ ἐπισκέψεως καὶ ἀνακρίσεως τῷ κατὰ καιροὺς πατριάρχῃ κατὰ τὴν κανονικὴν ἀκρίβειαν καὶ παράδοσιν»²⁸.

Ἡ κηδεμονία τῶν μοναστηρίων δὲν ἀντιθέτο μόνον εἰς πρόσωπα,

23. Acta τ. 1 σ. 424. De Meester ξ. ἀ. σ. 142.

24. Acta τ. 1 σ. 455.

25. Acta τ. 1 σ. 474.

26. Acta τ. 1 σ. 502 ἐξ.

27. Acta τ. 2 σ. 71.

28. Acta τ. 2 σ. 389. Τὰς ἀνωτέρω καὶ ἄλλας σχετικὰς μαρτυρίας βλ. De Meester ξ. ἀ. σ. 150.

ἀλλὰ καὶ εἰς μεγαλύτερας μονὰς εἶτε δι' ἐνώσεως αὐτῶν εἶτε δι' ἐπιδόσεως. Ἡ ἐπίδοσις ἦτο ἡ ὑπαγωγὴ μοναστηρίου ὑπὸ μονήν, ὅπως εἶδομεν εἰς τὸ Α' κεφάλαιον, ἦτο συνήθης ἀπὸ τοῦ 10ου ἀκόμη αἰῶνος. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν 13ον καὶ 14ον αἰῶνα ἐξακολουθεῖ νὰ ὑφίσταται ἡ συνήθεια αὕτη. Ἐπὶ παραδείγματι ὁ πατριάρχης Ἀρσένιος ὑπήγαγε κατὰ τὸ ἔτος 1258 τὴν ἐν τῇ νήσῳ Κῶ πατριαρχικὴν μονὴν τῆς Θεοτόκου τῶν Σ π ο ν δ ῶ ν, ὡς εἶδομεν, εἰς τὴν ἐν Πάτρῳ μονὴν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου.

Εἰς τινὰς περιπτώσεις παρατηρεῖται ὅτι πρὸς ἀνασύστασιν καὶ βελτίωσιν τῶν μοναστηρίων συνιστᾶται ἡ ἐκδοσις αὐτῶν. Πρόκειται περὶ ἐτέρας δικαιοπραξίας ἐφαρμοζομένης κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Παλαιολόγων ἐπὶ τῶν μοναστηρίων; Ἐν τοιαύτῃ ὅμως περιπτώσει διακρίνεται τὰ τυπικὰ τῶν αὐτοδεσπότην μονῶν δὲν μνημονεύουν καὶ αὐτὴν μετὰ τῶν ἄλλων;

3. Ἡ ἐκδοσις μοναστηρίων.

Κατὰ τὴν ἀνωτέρω συνοδικὴν ἀπόφασιν περὶ τῶν μοναστηρίων τῆς ἐκκλησίας Μηθύμνης (1331) ἡ σύνοδος ἐδικαίωσε τὸν μητροπολίτην Μηθύμνης ἐφ' ὄλων τῶν μοναστηρίων, διότι ταῦτα κατεείχοντο ὑπὸ τοῦ ἰσχυροῦ Ζωσιμᾶ καὶ διαφόρων ἄλλων μεγάλων μονῶν «χωρὶς ἐκδοσεως ἀρχιερατικῆς» καὶ ἄνευ ἀρχιερατικοῦ («ἐκδοτηρίου γράμματος»), ἀναγκωρίζουσα οὕτως ὡς κανονικὴν δικαιοπραξίαν τὴν ἐκδοσὴν μοναστηρίων ὑπὸ τοῦ οἰκείου ἀρχιερέως εἰς ἰδιώτας καὶ μονὰς.

Ἡ ἐκδοσις μοναστηρίων κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Παλαιολόγων καθίσταται φανερά καὶ ἐξ ἄλλων μαρτυριῶν. Οὕτως ἐκ συνοδικῆς ἀποφάσεως τοῦ 1327 πληροφοροῦμεθα ὅτι ὁ ὑπὸ τὸν μητροπολίτην Σερρών ἐπίσκοπος Ζιχνῶν («ἔσχε μονύδριόν τι τῆς μητροπόλεως αἰτήσας τοῦτο παρὰ τοῦ μητροπολίτου Σερρών κϋρ Νύφωνος ἐκείνου»). Τὸ μονύδριον ἐτιμᾶτο εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ καὶ ἀπεκαλεῖτο τῆς Γαστελέγκου. Κατὰ τὴν ἰδίαν ἀπόφασιν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μητροπολίτου ὁ ἐπίσκοπος οὗτος ἀπέκτησεν («ἐξ ἐκδόσεως») τῶν κληρικῶν τῆς μητροπόλεως δύο εἰσέτι μονύδρια, τῆς Βοριτζοῦς καὶ τοῦ Δοχῆνος, τὰ ὁποῖα ὅμως περιῆλθον εἰς ἰδιώτας. Ἡ σύνοδος ἀπέφασιν, ὅπως ταῦτα ἐπανελθῶσιν εἰς τὸν μητροπολίτην, διότι οἱ θεῖοι κανόνες διαγορεύουν («πάντων τῶν τῆς ἐκκλησίας τὴν ἐξουσίαν τὸν ἐπίσκοπον ἔχειν καὶ ὡς θεοῦ ἐφορῶντος αὐτὰ διοικεῖν»²⁹). Καὶ τὸ σιγίλλιον τοῦ πατριάρχου Κων/πόλεως Νείλου ὀρίζει περὶ τῆς μονῆς τῆς Λευκουσιάδος (1383) νὰ εἶναι ἐλευθέρη καὶ ἀμηδενί προσάπῳ ποτὲ ἐκδοθῆναι ὥστε ἰδιοποιησασθαι ταύτην τινά»³⁰.

29. Acta τ. 1 σ. 144.

30. Ἀ μ π ρ ο υ, ἐν «Ν. Ἑλληνομνημῶν» τ. 6 (1909) σ. 177.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω λοιπὸν γίνεται φανερὸν ὅτι κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα παρεχωροῦντο πολλάκις ὑπὸ τῶν μητροπολιτῶν μοναστήρια δι' ἐκδόσεων.

Ἡ δι' ἐκδόσεως παραχώρησις μοναστηρίων ἀποτελεῖ παλαιὰν συνήθειαν τῆς Ἐκκλησίας. Οὕτως, ὡς εἶδομεν εἰς τὸ Α' κεφάλαιον, ὁ 49ος κανὼν τῆς ἐν Τρούλλῳ συνόδου (691) ὀρίζει: «μήτε δὲ ὑπὸ τινος τῶν ἀπάντων κοσμικοῖς ἀνδράσι ταῦτα (τὰ μοναστήρια) ἐκδίδοσθαι».

Ἡ διάταξις αὕτη τοῦ κανόνος ἀπαγορεύει τὴν παραχώρησιν τῶν μοναστηρίων εἰς κοσμικοὺς δι' ἐκδόσεως. Τὴν ἔκδοσιν δὲ ταύτην ἄλλοι μὲν ἐδέχοντο ὡς ταυτόσημον πρὸς πᾶσαν παραχώρησιν τῶν μοναστηρίων, θεωροῦντες, ὡς ὁ πατριάρχης Σισίνιος (996-998), τὴν δωρεὰν καὶ τὴν ἐπίδοσιν μοναστηρίων εἰς κοσμικοὺς ὡς ἀπηγορευμένας ὑπὸ τοῦ κανόνος τούτου πράξεις, ἄλλοι δέ, ὡς ὁ πατριάρχης Σέργιος (999-1019), ἐξεδέχοντο τὴν ἔκδοσιν ἐν τῇ εἰδικῇ νομικῇ ἐννοίᾳ τῆς «παραπομπῆς ἐπὶ προσώποις καὶ χρόνις ὠρισμένοις».

Οἱ οὕτως ἐκδεχόμενοι τὴν ἔκδοσιν διέκρινον ταύτην τῶν δύο συγγενῶν ταύτης δικαιπραξιῶν, τῆς δωρεᾶς καὶ τῆς ἐπιδόσεως μοναστηρίων καὶ περιώριζον τὴν ἰσχὴν τοῦ κανόνος εἰς τὰς ἐκδόσεις μοναστηρίων. Οὕτως ὁ πατριάρχης Σέργιος εἰς τὸν Τόμον αὐτοῦ (1016), ἐρμηνεύων τὸν 49 κανόνα τῆς ἐν Τρούλλῳ συνόδου, γνωματεύει «τὴν ἔκδοσιν μὴ ἐκλαμβάνεσθαι εἰς τὰς δωρεὰς τὰς συντηρούσας τὴν τῶν μοναστηρίων κατάστασιν, ἀλλ' εἰς τοὺς λαμβάνοντας μοναστήρια, ἐφ' ᾧ ἔχειν αὐτὰ κοσμικὰ καταγώγια»³¹. Ἐκτοτε ἰσχυρῶς ἡ ἀπόφασις αὕτη, ἐπεκράτησεν δὲ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἡ συνήθεια τῆς διὰ δωρεᾶς παραχωρήσεως τῶν μοναστηρίων καὶ ἐθεωρήθη ἐν πολλοῖς ἀπηγορευμένη ἡ ἔκδοσις αὐτῶν. Ἐνεκα τοῦ λόγου τούτου φαίνεται χρησιμοποιεῖται μὲν ὁ ὅρος «ἐκδοσις» ἐπὶ τῶν μοναστηρίων, ἀλλ' οὐχὶ ὑπὸ τὴν εἰδικὴν αὐτοῦ ἐννοίαν, ἀλλ' ἐν εὐρυτέρᾳ ἐννοίᾳ. Οὕτως ὁ πατριάρχης Ἀλέξιος εἰς ἀμφότερα τὰ ὑπομνήματά του ἐναλλάσσει τοὺς ὅρους «ἐκδοσις» καὶ «ἐκδιδόναι» πρὸς τοὺς ὅρους «δωρεᾶ» καὶ «δωρεῖσθαι», χρησιμοποιῶν προφανῶς αὐτοὺς ἐν εὐρείᾳ ἐννοίᾳ. Τοῦτο γίνεται φανερὸν εἰς τὰς φράσεις του: «ἢ δωρεὰν ἄλλοις ἐκδιδόασιν»³² καὶ «περὶ μοναστηρίων ἐκδιδομένων διὰ δωρεᾶς»³³.

Καὶ ὁ σεβαστοκράτωρ Ἰσαάκιος (1152) θέλει τὴν μονὴν τῆς Κοσμοσωτείρας Θεομήτορος (ἐλευθέραν... εἶναι καὶ μήτε... κληρονόμῳ τινὶ τῆς ἐμῆς περιουσίας ὑποκεισομένην πώποτε, ἀλλ' οὐδὲ πρὸς ἐφορείαν τινὸς ἐκδοθῆναι»³⁴. Οὐχὶ δὲ σπανίως ἐταυτίζετο ὁ ὅρος ἔκδοσις πρὸς τὸν συγγενῆ αὐτοῦ ὅρον «ἐκποίησις». Ὁ Βαλσαμῶν λέγει σχετικῶς: «καταχρηστικῶς ἢ ἔκδοσις ἐκποίησης

31. ΠΠ Συν. τ. 2 σ. 614.

32. ΠΠ Συν. τ. 5 σ. 21.

33. Αὐτόθι σ. 30

34. Petit ξ. ἀ. σ. 26.

Ἀποσκοπεῖ εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῆς ὑπὸ τῶν ἱερῶν κανόνων διηγορευμένης «ἐπισκοπικῆς ἐξουσίας καὶ διοικήσεως» ἐπὶ τῶν παραχωρουμένων μοναστηρίων καὶ τὸν περιορισμὸν τῶν λαμβανόντων καὶ κατεχόντων τὰ μοναστήρια εἰς «χρηματικὴν μόνην δεσποτείαν», ἤτοι τὴν οἰκονομικὴν διαχείρισιν αὐτῶν. Προφανῶς δι' αὐτῶν ἀπέβλεψεν ἡ Ἐκκλησία εἰς τὸν περιορισμὸν τῶν εἰς βάρος τῶν μοναστηρίων ἀθαιρεσιῶν, αἱ ὁποῖαι ἦσαν τόσο συχναὶ εἰς τὸ παρελθόν. Ἀλλὰ καὶ οἱ κατέχοντες τοιαῦτα μοναστήρια καθῆκον εἶχον, κατὰ τὴν συνοδικὴν ἀπόφασιν ταύτην, νὰ προνοῶσι περὶ τῆς «αὐτῶν συστάσεως καὶ μὴ ἐπὶ τὸ χεῖρον χωρεῖν ταῦτα τῇ ἑαυτῶν ἀμελείᾳ ἔαν, ἔπειτα ὑπέκειν καὶ εὐπειθεῖν καὶ ὑποτάσσεσθαι, ὡς προσῆκον καὶ τῷ κατὰ τόπον ἀρχιερεῖ καὶ ἐπ' οὐδενὶ τῶν ἀνηρόντων αὐτῷ κανονικῶν δικαίων ἀδικεῖν τοῦτον». Ἡ ἀνωτέρω συνοδικὴ ἀπόφασις δὲν δίδει στοιχεῖα διὰ νὰ καθορισθῇ ἡ διάρκεια τῶν ἐκδόσεων. Αὐταὶ φαίνεται ὅτι συνωμολογοῦντο κατὰ τὸν νομικὸν ὄρισμὸν αὐτῶν ἐπὶ «χρόνοις ὠρισμένοις». Κατὰ τοῦτο δὲ διέφερον αὐταὶ τῶν δωρεῶν, αἱ ὁποῖαι συνήπτοντο, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, «ἐφ' ὄρφ ζωῆς» τῶν δωροδόχων.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν ἐκδόσεων μοναστηρίων. Περὶ τῶν ἐκδόσεων ὅμως ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων ἴσχυον διάφορα. Ἐφεξῆς ἐκτίθενται αἱ γενικαὶ ἀρχαί, αἱ ὁποῖαι ἴσχυον περὶ τῆς ἐκδόσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων διὰ νὰ δλοκληρωθῇ ἡ εἰκὼν τοῦ θεσμοῦ τῶν ἐκδόσεων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ.

γ) Ἡ ἐκδοσις ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων.

Εἶδομεν εἰς τὸ 1ον κεφάλαιον ὅτι ὁ μὲν 49ος κανὼν τῆς ἐν Τρούλλῳ συνόδου (691) ὁμιλεῖ περὶ ἐκδόσεως μοναστηρίων, ἐνῶ ὁ 12ος κανὼν τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς συνόδου (787) περὶ ἐκποιήσεως καὶ ἐκδόσεως μοναστηριακῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων. Ἐπεκράτησε μᾶλλον ἡ γνώμη ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ὅτι ὁ ὅρος «ἐκδοσις» εἰς ἀμφοτέρους τοὺς κανόνας κεῖται ἐν τῇ εἰδικῇ ἐννοίᾳ τῆς «ἐπὶ προσώποις ἢ χρόνοις ὠρισμένοις παραπομπῆς». Κατ' αὐτὴν λοιπὸν ὁ 12ος κανὼν τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς συνόδου ἀπαγορεύει τὴν ἐκποιήσιν τῶν εὐπροσόδων κτημάτων τοῦ ἐπισκοπέου καὶ τοῦ μοναστηρίου πρὸς πάντας, ὡς καὶ τὴν ἐκδοσιν τῶν θεωρουμένων ὡς ἐπιζημίων ἀγρῶν εἰς τοὺς ἀρχοντας, ἐπιτρέπει δὲ τὴν ἐκδοσιν τούτων εἰς τοὺς κληρικούς καὶ γεωργούς. Ἦτο δέ, ὡς εἶδομεν εἰς τὸ Α' κεφάλαιον, ἡ ἐκδοσις κτημάτων μία δικαιοπραξία μισθώσεως αὐτῶν, ἡ ὁποία ἔδιδε τὸ δικαίωμα τῆς προσωρινῆς καὶ ὑπὸ ὄρους ἐκμεταλλεύσεως τούτων. Κατὰ τὸν ὡς ἄνω νομικὸν ὄρισμὸν τῆς ἐκδόσεως ἔπρεπε τὸ μισθούμενον ἀκίνητον νὰ δοθῇ εἰς ὠρισμένον πρόσωπον ἀπαγορευομένης τῆς μεταβιβάσεως εἰς ἕτερον καὶ ἐπὶ τακτῷ χρόνῳ, καθοριζομένης τῆς διάρκειας τῆς μισθώσεως κατὰ τὴν συνομολόγησιν αὐτῆς. Ἐδεῖ δὲ νὰ εἶναι ἡ διάρκεια τῆς μισθώσεως οὐχὶ μεγαλύτερα τῶν εἴκοσι ἐννέα ἐτῶν κατὰ τὴν ἰσχύουσαν νομοθεσίαν. Διάταξις τῆς «Νομοθεσίας τῶν Μακεδόνων» ὠρίζε περὶ ἐκδόσεων ἢ μισθώσεων: «αἱ μισθώσεις ἔγγραφοί τε καὶ ἄγραφοί ἐπὶ ὀνομαστῶ

κτημάτων, ἀπεφάνθη ὅτι τὰ προσοδοφόρα κτήματα («αὐτούργια») καὶ τὰ ἐκδοθέντα ὄχι εἰς γεωργούς ἢ κληρικούς δέον νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν «τῶν ἐκδόσεων ἀνατρεπομένων», νὰ ἰσχύουν δὲ αἱ ἐκδόσεις τῶν μὴ προσοδοφόρων κτημάτων καὶ ἐὰν ἀκόμη ἔχουν περιέλθει εἰς τοὺς συγγενεῖς τῶν κληρικῶν καὶ δὲν ἀποβλέπουν προφανῶς πρὸς βλάβην καὶ μεγίστην ζημίαν τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ ἡ «ὑπὲρ τὸ διπλάσιον νόμιμος περιγραφή», δύναται νὰ τὰ ἀνατρέπη, διότι εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν, ἐπειδὴ ὁ μητροπολίτης, ὅστις ἔχει ἐκδώσει ταῦτα, φαίνεται «χαρίζεσθαι μᾶλλον τὰ ἐκκλησιαστικά» εἰς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι τὰ λαμβάνουν καὶ ὄχι ὅτι τὰ ἐκμισθώνει, αἱ ἐκδόσεις εἶναι ἀπαράδεκτοι, ὡς παράνομοι καὶ ἀντικανονικά. Αὕτῃ εἶναι ἡ γνώμη μας, ὡς καὶ τῶν παλαιότερων ἀρχιερέων. Ὁ βασιλεὺς δὲ ἄς φροντίσῃ νὰ ἐπανέλθουν τὰ μοναστήρια εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καθὼς καὶ τὰ λοιπὰ ἀκίνητα «κατὰ τὸ δόξαν τῷ κράτει αὐτοῦ δικαίον τε καὶ εὐλογον»⁴⁰.

Ποία ἦτο ἡ ὡς ἄνω «ὑπὲρ τὸ διπλάσιον νόμιμος περιγραφή» ὑποδηλοῦται ὑπὸ συνοδικῆς ἐπίσης πράξεως, γενομένης κατὰ τὸ ἔτος 1164 ἐπὶ πατριάρχου Λουκᾶ. Κατ' αὐτὴν ἐζήτει νὰ πληροφορηθῇ ἐκ τῆς συνόδου ὁ μητροπολίτης Ἑρακλείας (;) Μιχαὴλ «εἰ χρὴ τὰς ἐπὶ δις 27 ἐνιαυτῶν ἐπὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀκινήτων, τὰς ἐπὶ ἐνθυρίοις εἶτε καὶ αὐτουργίαις γενομένας ἐκδόσεις κρατεῖν». Ὁ ὡς ἄνω μητροπολίτης παρουσίασε καὶ «χαρτίν» γενόμενον πρὸς τὸν μητροπολίτην τοῦτον ἐκ μέρους τοῦ Κωνσταντινίου Καθαροῦ τὸ 1161, ὑπογεγραμμένον καὶ ὑπὸ τεσσάρων ἱερέων καὶ κληρικῶν τῆς μητροπόλεως Ἑρακλείας, τὸ ὁποῖον συνετάχθη «ἐπὶ ἀ π ο λ ῆ ψ ε ι χερσαμπέλων τεσσάρων χιλιάδων... εἰς χρόνον δις 27». Ἐπειδὴ δὲ ἐζήτει νὰ ἀνακοινωθῇ εἰς αὐτὸν ποίαν γνώμην ἔχομεν περὶ τῆς τοιαύτης «ἐκλήψεως» ἀπεφάνθημεν ὅτι εἶναι αὕτη ἄκυρος, διότι συνήφθη ἀντικανονικῶς⁴¹. Κατὰ συνοδικὸν δὲ σημεῖωμα (1149) ὁ μητροπολίτης Ἰωάννης διέθεσεν ἀντικανονικῶς κτήματα τῆς μητροπόλεως καὶ μοναστήρια καὶ ἀγροὺς καὶ προάστεια. Ὁ διάδοχος τούτου ἠρώτησε τὴν σύνοδον ἐὰν ἔπρεπε νὰ διατηρηθῇ ἡ κατάστασις αὕτη. Ἡ σύνοδος ἀπεφάνθη περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων ὅτι πρέπει νὰ ἀπελαθοῦν οἱ κατέχοντες κατὰ δωρεὰν κτήματα τῆς μητροπόλεως, διότι ταῦτα βεβαίως οὐ δ ω ρ ε α σ τ ι κ ῶ ς, ἀλλὰ μισθωτικῶς ἐκδίδονται, καθὼς δὴ καὶ μέχρι τῆς δεῦρο κεκράτηχεν ὁ τοιοῦτος εὐλόγος θεσμός». Τοῦτο δὲ διότι εἰς τοὺς δεσπότας ἐπιτρέπεται καὶ τὸ «δωρεῖσθαι καὶ ἐκποιεῖσθαι» καὶ μὲ οἰονδήποτε ἄλλον τρόπον νὰ διαθέτουν αὐτά, εἰς τοὺς οἰκονόμους δὲ καὶ προστάτας τῶν ἐκκλησιῶν δὲν ἔχει δοθῆ τοῦτο παρὰ τῶν ἱερῶν διαταγμάτων καὶ τῶν εὐσεβῶν θεσπισμάτων, ἀλλὰ νὰ ἐνεργοῦν προσωρινὴν μίσθωσιν καὶ ἀνταλλαγὰς πρὸς ὄφελος τῆς ἐκκλησίας. Ἀκυροῦται προσέτι πᾶσα ἐκκληψις

40. *Ε. ἀ. σ. 27.

41. *Ε. ἀ. σ. 30-32.

ἐπὶ δις εἴκοσιν ἢ καὶ ἐπὶ εἴκοσι πρὸς ταῖς ἑννέα» αὐτῶν, οἱ ὅποιοι ἔχουν λάβει, βάσει τίτλου «ἐκκλητορικοῦ» ἢ «μισθωτικοῦ» τόπια ἢ ἀμπελῶνας ἢ μυλῶνας ἢ κεχερσωμένα γῆδια». Ἐὰν δὲ μέχρι τοῦ 20οῦ ἢ 27οῦ ἔτους ἔχει συνομολογηθῆ ἢ μίσθωσις ἐξεταστῆ καὶ τοῦτο καὶ ἐὰν μὲν πρὸς ὄφελος τῶν κτημάτων τὰ ἐχρησιμοποιοῦν οἱ «ἐκλήτορες» καὶ ἔχουν συμφωνήσει νὰ δίδουν μίσθωμα ἀνάλογον πρὸς τὴν ποιότητα καὶ ποσότητα τοῦ κτήματος, θὰ μείνουν ἀμετάθετοι, καταβάλλοντες καὶ εἰς τὸ ἐξῆς τὸ ἐτήσιον μίσθωμα, ἐὰν δὲ «οὐκ ἐμπεριγράφως» τυγχάνει νὰ κατέχουν τὰ κτήματα, θὰ ἀπελαθοῦν νομίμως ἄνευ δηλ. ἀποζημιώσεως διὰ τὰς παρ' αὐτῶν γενομένας τυχὸν δαπάνας βελτιώσεως.

Ἡ ἀπόφασις αὕτη ἀπαγορεύει ἐπίσης τὴν ἔκδοσιν καὶ τῶν «ἐν θυρίων» κτημάτων. Ἐνθὺριον δὲ ὀνομάζει «τὸ πρὸ τῆς θύρας τυγχάνον τῆς ἐκκλησίας». Καὶ τοῦτο δὲ ἀναγκαῖον ταύτη πάντως καὶ οὐχ ἑτέρῳ προσώπῳ διαμένειν»⁴².

Κατὰ τὴν ἰδίαν συνοδικὴν πρᾶξιν ὁ μητροπολίτης Ἀθηνῶν ἀνέφερον ὅτι ὁ προκατόχος αὐτοῦ ἀμπελῶνας ἐν Δεκελείᾳ «ἐξέδοτο ἐπὶ ἐκδόσει χρυσίων ὀλιγοστών»⁴³.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω γίνεται φανερόν ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Μακεδόνων καὶ Κομνηνῶν, ὅτε διὰ τὰ μοναστήρια ἐφηρμόζοντο αἱ δωρεαί, τὰ ἐκκλησιαστικά κτήματα παρεχωροῦντο μόνον «ἐκδοτικῶς» ἤτοι μισθωτικῶς. Ἐνδιαφέρει ὅμως νὰ ἴδωμεν, ὅταν ὁ θεσμὸς τῶν δωρεῶν μοναστηρίων ἤρχισε νὰ ἀτονῇ καὶ ἐξηφανίσθῃ, ἐφηρμόσθησαν δὲ ἄλλαι δικαιοπραξίαι ἐπὶ τῶν μοναστηρίων καὶ μάλιστα ἡ ἔκδοσις, τί ἴσχυεν ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων.

Ἐχομεν ὑπ' ὄψιν δύο πολὺ ἐνδιαφέροντα σιγγιλιώδη γράμματα τοῦ πατριάρχου Φιλοθέου (1354-1355, 1364-1376), τὰ ὅποια ἀφορῶσιν εἰς κτήματα τῆς μητροπόλεως Μηθύμνης, αὐθαιρέτως κατεχόμενα⁴⁴.

Εἰς τὸ πρῶτον ἐξ αὐτῶν, γραφὸν τὸ 1370, λέγει ὁ πατριάρχης ὅτι, ὡς ἀνέφερον εἰς αὐτὸν ὁ μητροπολίτης Μηθύμνης Χαρίτων, οἱ κατὰ καιροὺς προκατοχοὶ αὐτοῦ μητροπολίται «παρέδωκαν πρὸς τινὰς τῶν κληρικῶν ἀπὸ τῶν τῆς ἐκκλησίας κτημάτων ἐπὶ τῶν κατέχειν τούτους αὐτὰ καὶ ἐκδουλεύειν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀποσθδόντας αὐτῇ καὶ τὸ ἐνῆμεν τέλος». Μὲ τὴν παράδωκον δὲ τοῦ καιροῦ καὶ τὸν θάνατον τῶν παραλαβόντων ταῦτα κατέχουσιν αὐτὰ κατὰ διαδοχὴν οἱ κληρονόμοι αὐτῶν, οἱ ὅποιοι μάλιστα οὔτε κληρικοὶ εἶναι οὔτε τὴν πρέπουσαν ὑπηρεσίαν προσφέρουν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἄλλοι δὲ οὔτε καὶ «τέλος» καταβάλλον, ἀλλὰ κατέχουν ταῦτα «ἐξουσιαστικῶς ὡς ἴδια αὐτῶν». Ἡ σύν-

42. Ἐ. ἀ. σ. 38.

43. Ἐ. ἀ. σ. 39.

44. Acta τ. 1 σ. 515, 575. Βλ. Κλεομβρότου, Συνοπτ. Ἱστορία «Ὁ Ποιμὴν» τ. 4 (1936) σ. 62. Γερμανοῦ μητρ. Σάρδων, Ἡ ἐκκλησία Μηθύμνης, «Δελτίου» τ. 10 (1938) σ. 12, 13.

οδος ἀπεφάνθη ἐὰν μὲν εἶναι κληρικοὶ οἱ κατέχοντες τὰ τῆς Ἐκκλησίας κτήματα νὰ κατέχωσιν ὁμοίως καὶ οὗτοι αὐτά, καθὼς καὶ οἱ πρῶτοι ἐκεῖνοι κληρικοί, ἐκ τῶν ὁποίων περιῆλθον ταῦτα κατὰ διαδοχὴν, προσφέροντες καὶ τὴν προσήκουσαν ὑπηρεσίαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸ σύνηθες τέλος. Ἐὰν δὲ δὲν θέλουν νὰ πληρῶνουν τέλος, ὀφείλουν νὰ ἐπιστρέψωσιν ἀπροφασίστως εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τὰ κτήματα, ἐὰν βεβαίως εἶναι τοιαῦτα, ὅπως ἐξ ἀρχῆς τὰ παρέλαβον. Ἐὰν δὲ ἐποίησαν «ἀνακτήσεις» τινὰς καὶ βελτιώσεις εἰς αὐτά, ὀφείλουν νὰ κατέχουν αὐτά, ἀλλὰ καὶ τὸ τέλος νὰ πληρῶνουν ἀπαραιτήτως εἰς τὴν Ἐκκλησίαν.

Τὸ δεύτερον γράμμα, γραφὲν τὴν 31ην Μαΐου 1371, ἔχει ὡς ἐξῆς: Ἐφθασε πρὸ τινος ὁ μητροπολίτης Μηθύμνης, ὅστις ἐχειροτονήθη παρὰ τοῦ πατριάρχου Φιλοθέου καὶ εἶρε τὴν μητρόπολιν του ἔρημον, στερουμένην τῶν ἰδίων κτημάτων, διότι ταῦτα κατείχοντο παρὰ τῶν κληρικῶν «ἀμετόχως» καὶ τοῦτο διότι οἱ προκατοχοὶ ἀρχιερεῖς τῆς Ἐκκλησίας ταύτης «ἀπεχαρίζοντο» πρὸς τοὺς προγόνους καὶ γονεῖς των ταῦτα καὶ «διὰ τὸ λανθάνειν τὴν δωρεὰν καὶ τὴν χάριν καὶ σκιὰν τέλους δῆθεν ὑπὲρ αὐτῶν ἐποίουν», ἤθελον δὲ κατὰ διαδοχὴν νὰ κατέχουν ταῦτα. Ἐξ αὐτῶν δὲ εἶναι καὶ ὁ τοῦ πρωτονοταρίου τῆς ἐκκλησίας ταύτης πατήρ, ὁ Οἰκονόμος, ὁ ὁποῖος ἀφήρπασε τὰ περισσότερα τῶν κτημάτων καὶ τὰ καλύτερα. Πολλοὺς ἔπεισεν ὁ μητροπολίτης νὰ ἐπιστρέψωσιν τὰ κτήματα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἄλλοι ὅμως δὲν ἤθελον νὰ συμμορφωθοῦν, ἀλλὰ ἀντέτασσαν βίαν. Ἡ σύνοδος ἀπεφάνθη ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω καὶ ἔπεμψε τὸ σιγιλλιῶδες γράμμα τοῦτο, διὰ τοῦ ὁποίου προτρέπει νὰ ἐπιστραφοῦν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τὰ κτήματα αὐτῆς, ὅσα βεβαίως ἔδωσαν οἱ προηγούμενοι ἀρχιερεῖς πρὸς τινὰς κληρικούς. Ἐνδέχεται οἱ κατέχοντες ταῦτα νὰ προβάλλουν τὰ ἀρχιερατικά γράμματα ἐκείνων πρὸς δικαίωσίν των, ὅμως εἶναι γνωστὸν ὅτι οὐδεὶς τῶν ἀρχιερέων ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ δίδῃ «εἰς τελείαν δεσποτείαν καὶ διακατοχὴν τὰ τῶν ἐκκλησιῶν ἀκίνητα κτήματα, ἀλλὰ μέχρι μὲν ὅλης τῆς ζωῆς αὐτοῦ στέργει τὸ γενόμενον παρ' αὐτοῦ», μετὰ τὸν θάνατον δὲ αὐτοῦ ἐπιστρέφονται πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, διότι τοῦτο διακελεύονται οἱ ἱεροὶ κανόνες καὶ οἱ νόμοι. Ταῦτα λοιπὸν ὀφείλει νὰ παραδεχθῆ καὶ ὁ πρωτονοτάριος καὶ νὰ ἀποδεσμεύσῃ, ὅσα κτήματα τῆς Ἐκκλησίας κατέχει, δῆθεν «ἀπὸ διαδοχῆς» τοῦ πατρός του καὶ νὰ ἔχη μόνον, ὅσα θὰ ἀπεφάσιζε νὰ τοῦ δώσῃ ὁ μητροπολίτης. Ἀλλὰ καὶ οἱ λοιποὶ κληρικοὶ ὀφείλουν νὰ περιορισθῶσιν εἰς μόνον ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἐδόθησαν εἰς αὐτοὺς «χάριν κληρικῶν», τὰ δὲ λοιπὰ νὰ ἀποδεσμεύσωσιν, διὰ νὰ ἐπιστραφοῦν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Ἀλλὰ οὔτε ἐκ τούτων, ὅσα ἔχουν «εἰς τὰ ἴδια κληρικῶν» θὰ ἔχουν τὸ δικαίωμα ποτε «ἀποχαρίζεσθαι πρὸς τινὰ ἢ λεγατεῦεν ἢ εἰς προῖκα διδόναι», ἀλλὰ θὰ κατέχουν αὐτά διὰ βίου, μετὰ τὸν θάνατον δὲ αὐτῶν ἐπαναφέρονται καὶ αὐτά εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, διὰ νὰ δίδῃ ἀπὸ τούτων ὁ μητροπολίτης πρὸς ἄλλους κληρικούς καὶ «προκόπτοντας». Πρὸς τούτοις παραγγέλλει καὶ τοῦτο: Ἐὰν

οἱ τῶν κληρικῶν διάδοχοι εἶναι κληρικοί, ὀφείλουν νὰ δίδουν ὑπηρεσίαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ νὰ κληρονομοῦν τὰ τῶν γονέων («κληρικάτα») καὶ νὰ κατέχουν αὐτά, ὅπως καὶ ἐκεῖνοι, ἐὰν δὲ δὲν εἶναι κληρικοί, νὰ ἐπιστρέφουν τὰ κτήματα.

Κατὰ τὰ ἀνωτέρω λοιπὸν πατριαρχικὰ γράμματα αἱ δωρεαὶ ἐφηρμόζοντο τότε ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων. Ταῦτα παρεχωροῦντο εἰς τοὺς κληρικούς ἐφ' ὅρου ζωῆς αὐτῶν καὶ ὀνομάζοντο («κληρικάτα»).

Τ Ε Λ Ο Σ